ORATOR
CICERONIS AD M. BRVTVM.

CORRIGENTE PAVLO MANVTIO, ALDI FILIO.

VENETIIS, M. D. XLVI.

ALDI FILII

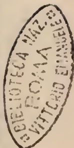
ORATOR
CICERONIS AD M. BRVTVM.

CORRIGENTE PAVLO MANVTIO,
ALDI FILIO.

VENETIIS, M. D. XLVI.

M. TVLLII CICERONIS AD MARCVM BRVTVM ORATOR.

V TRVM difficilius aut maius esset, negare tibi sæpius idē roganti, an efficere id quod rogares, diu multūq; Brute dubitaui. nam & negare ei, quem unice diligerem, cuiq; me charissimum esse sentirem, præsertim & iusta petenti, & præclara cupienti, durum admodum mihi uidebatur: & suscipere tantam rem, quantam non modo facultate consequi difficile esset, sed etiam cogitatione complecti, uix arbitrabar esse eius, qui uereretur reprehensionem doctorum atque prudentiū. quid enim est maius, quàm, cum tanta sit inter oratores bonos dissimilitudo, iudicare quæ sit optima species, & quasi figura dicendi? quod quoniam me sæpius rogas, aggrediar, non tam perficiundi spe, quàm experiundi uoluntate. malo enim, cū studio tuo sim obsecutus, desiderari à te prudentiam meam, quàm, si id non fecerim, beneuolentiam. Quæris igitur, idq; iam sæpius, quod eloquentiæ genus probem maxime, & quale mihi uideatur illud, cui nihil addi possit, quod ego summum & perfectissimum iudicem. In quo uereor, ne, si id quod uis effecero, eumq; oratorem, quem quæris, expressero, tardem studia multorum, qui desperatione debilitati, experiri id nolent, quod se assequi posse diffidant. sed par est omneis omnia experiri, qui res magnas & magnopere expetendas concupiuerunt. quòd si quem aut

natura sua, aut illa præstantis ingenij uis forte deficiet, aut minus instructus erit magnarum artium discipli= nis, teneat tamen eum cursum, quem poterit. prima enim sequentem, honestum est in secundis tertijsq; con= sistere. Nam in poetis, non Homero soli locus est, (ut de Græcis loquar) aut Archilocho, aut Sophocli, aut Pindaro, sed horum uel secundis, uel etiam infra se= cundos. Nec uero Aristotelem in philosophia deter= ruit à scribendo amplitudo Platonis: nec ipse Aristo= teles admirabili quadam scientia & copia cæterorum studia restinxit. Nec solum ab optimis studijs excellen= tes uiri deterriti non sunt, sed ne opifices quidem se ar= tibus suis remouerunt, qui aut Ialysi, quem Rhodi ui= dimus, non potuerunt, aut Coæ Veneris pulchritudi= nem imitari. nec simulacro Iouis Olympij, aut Do= ryphori statua deterriti reliqui, minus experti sunt quid efficere, aut quò progredi possent: quorum tan= ta multitudo fuit, tanta in suo cuiusque genere laus, ut cum summa miraremur, inferiora tamen probaremus. In oratoribus uero Græcis quiddã admirabile est quan tum inter omneis unus excellat. attamen cum esset Demosthenes, multi oratores magni & clari fuerunt, & antea fuerant, nec postea defecerunt. quare non est cur eorum, qui se studio eloquentiæ dediderunt, spes infringatur, aut languescat industria. nam neque il= lud ipsum, quod est optimum, desperandum est: & in præsentibus rebus magna sunt ea, quæ sunt optimis proxima. Atque ego in summo oratore fingendo ta= lem informabo, qualis fortasse nemo fuit. non enim quæro quis fuerit, sed quid sit illud, quo nihil possit

esse præstantius, quod in perpetuitate dicendi non sæpe, atque haud scio an unquam, in aliqua autem parte eluceat aliquando, idem apud alios densius, apud aliòs fortasse rarius. Sed ego sic statuo, nihil esse in ullo genere tam pulchrum, quo non pulchrius id sit, unde illud, ut ex ore aliquo quasi imago, exprimatur, quod neque oculis, neque auribus, neque ullo sensu percipi potest, cogitatione tantum & mente complectimur. itaque & Phidiæ simulacris, quibus nihil in illo genere perfectius uidemus, & his picturis, quas nominaui, cogitare tamen possumus pulchriora. Nec uero ille artifex, cum faceret Iouis formam aut Mineruæ, contemplabatur aliquem, è quo similitudinem duceret: sed ipsius in mente insidebat species pulchritudinis eximia quædam, quam intuens, in eaq; defixus, ad illius similitudinem artem & manum dirigebat. Vt igitur in formis & figuris est aliquid perfectum & excellens, cuius ad excogitatam speciem imitando referuntur ea, quæ sub oculos ipsa non cadunt: sic perfectæ eloquétiæ speciem animo uidemus, effigiem auribus quærimus. Has rerum formas appellat Ideas ille non intelligendi solum, sed etiam dicendi grauissimus auctor & magister Plato: easq; gigni negat, & ait semper esse, ac ratione & intelligentia contineri; cætera nasci, occidere, fluere, labi, nec diutius esse uno & eodem statu. Quidquid est igitur, de quo ratione & uia disputetur, id est ad ultimam sui generis formam speciemq; redigendum. Ac uideo hanc primam ingressionem meam non ex oratoris disputationibus ductam, sed è media philosophia repetitam, & eam quidem cum

natura sua, aut illa præstantis ingenij uis forte deficiet, aut minus instructus erit magnarum artium disciplinis, teneat tamen eum cursum, quem poterit. prima enim sequentem, honestum est in secundis tertijsq; consistere. Nam in poetis, non Homero soli locus est, (ut de Græcis loquar) aut Archilocho, aut Sophocli, aut Pindaro, sed horum uel secundis, uel etiam infra secundos. Nec uero Aristotelem in philosophia deterruit à scribendo amplitudo Platonis: nec ipse Aristoteles admirabili quadam scientia & copia cæterorum studia restinxit. Nec solum ab optimis studijs excellentes uiri deterriti non sunt, sed ne opifices quidem se artibus suis remouerunt, qui aut Ialysi, quem Rhodi uidimus, non potuerunt, aut Coæ Veneris pulchritudinem imitari. nec simulacro Iouis Olympij, aut Doryphori statua deterriti reliqui, minus experti sunt quid efficere, aut quò progredi possent: quorum tanta multitudo fuit, tanta in suo cuiusque genere laus, ut cum summa miraremur, inferiora tamen probaremus. In oratoribus uero Græcis quiddã admirabile est quantum inter omnes unus excellat. attamen cum esset Demosthenes, multi oratores magni & clari fuerunt, & antea fuerant, nec postea defecerunt. quare non est cur eorum, qui se studio eloquentiæ dediderunt, spes infringatur, aut languescat industria. nam neque illud ipsum, quod est optimum, desperandum est: & in præsentibus rebus magna sunt ea, quæ sunt optimis proxima. Atque ego in summo oratore fingendo talem informabo, qualis fortasse nemo fuit. non enim quæro quis fuerit, sed quid sit illud, quo nihil possit

esse præstantius, quod in perpetuitate dicendi non sæpe, atque haud scio an unquam, in aliqua autem parte eluceat aliquando, idem apud alios densius, apud alios fortasse rarius. Sed ego sic statuo, nihil esse in ullo genere tam pulchrum, quo non pulchrius id sit, unde illud, ut ex ore aliquo quasi imago, exprimatur, quod neque oculis, neque auribus, neque ullo sensu percipi potest, cogitatione tantum & mente complectimur. itaque & Phidiæ simulacris, quibus nihil in illo genere perfectius uidemus, & his picturis, quas nominaui, cogitare tamen possumus pulchriora. Nec uero ille artifex, cum faceret Iouis formam aut Mineruæ, contemplabatur aliquem, è quo similitudinem duceret: sed ipsius in mente insidebat species pulchritudinis eximia quædam, quam intuens, in eaq; defixus, ad illius similitudinem artem & manum dirigebat. Vt igitur in formis & figuris est aliquid perfectum & excellens, cuius ad excogitatam speciem imitando referuntur ea, quæ sub oculos ipsa non cadunt: sic perfectæ eloquétiæ speciem animo uidemus, effigiem auribus quærimus. Has rerum formas appellat Ideas ille non intelligendi solum, sed etiam dicendi grauissimus auctor & magister Plato: easq; gigni negat, & ait semper esse, ac ratione & intelligentia contineri; cætera nasci, occidere, fluere, labi, nec diutius esse uno & eodem statu. Quidquid est igitur, de quo ratione & uia disputetur, id est ad ultimam sui generis formam speciemq; redigendum. Ac uideo hanc primam ingressionem meam non ex oratoris disputationibus ductam, sed è media philosophia repetitam, & eam quidem cum

antiquã, tum subobscuram aut reprehensionis aliquid, aut certe admirationis habituram. Nam aut mirabuntur quid hæc pertineãt ad ea, quæ quærimus; quibus satisfaciet res ipsa cognita, ut non sine causa alte repetita uideatur: aut reprehendent quòd inusitatas uias indagemus, tritas relinquamus. Ego autem & me sæpe noua uideri dicere intelligo, cum peruetera dicam, sed inaudita plerisque: & fateor me oratorem, si modo sim, aut etiam quicunque sim, non ex rhetorum officinis, sed ex Academiæ spatijs extitisse. Illa enim sunt curricula multiplicium uariorumq; sermonum, in quibus Platonis primum impressa sunt uestigia, sed & huius & aliorum philosophorum disputationibus & exagitatus maxime orator est, & adiutus. Omnis enim ubertas, & quasi sylua dicendi ducta ab illis est, nec satis tamen instructa ad forenses causas, quas, ut illi ipsi dicere solebant, agrestioribus musis reliquerunt. Sic eloquentia hæc forensis, spreta à philosophis & repudiata, multis quidem illa adiumentis magnisq; caruit, sed tamen ornata uerbis, atque sententijs iactationem habuit in populo, nec paucorum iudicium reprehensionemq; pertimuit. Ita & doctis eloquentia popularis, & disertis elegans doctrina defuit. Positum sit igitur in primis, quod post magis intelligetur; sine philosophia non posse effici quem quærimus eloquentem. Non ut in ea tamen omnia sint, sed ut sic adiuuet, ut palæstra histrionem: parua enim magnis sæpe rectissime conferuntur. nam nec latius, nec copiosius de magnis uarijsq; rebus sine philosophia potest quisquam dicere. Si quidem etiam in Phædro

Platonis hoc Periclem præstitisse cæteris dicit oratoribus Socrates, quòd is Anaxagoræ physici fuerit auditor: à quo censet eum, cum alia præclara quædam & magnifica didicisset, uberem & fœcundum fuisse, gnarumq́; , quod est eloquentiæ maximum, quibus orationis modis quæque animorum partes pellerentur. quod idem de Demosthene existimari potest, cuius ex epistolis intelligi licet quàm frequens fuerit Platonis auditor. Nec uero sine philosophorum disciplina genus & speciem cuiusque rei cernere, neque eam definiendo explicare, nec tribuere in partes possumus; nec iudicare, quæ uera, quæ falsa sint; neque cernere consequentia, repugnantia uidere, ambigua distinguere. Quid dicam de natura rerum, cuius cognitio magnam orationis suppeditat copiam, de uita, de officijs, de uirtute, de moribus, sine multa earum ipsarum rerum disciplina aut dici, aut intelligi posse? Ad has tot, tantasq́; res adhibenda sunt ornamenta innumerabilia, quæ sola tum quidem tradebantur ab ijs, qui dicendi numerabantur magistri. Quo fit, ut ueram illam & absolutam eloquentiam nemo consequatur, quòd alia intelligendi, alia dicendi disciplina est: & ab alijs rerum, ab alijs uerborum doctrina quæritur: Itaque M. Antonius, cui uel primas eloquentiæ patrum nostrorũ tribuebat ætas, uir natura peracutus & prudens, in eo libro, quem unum reliquit, disertos ait se uidisse multos, eloquentem omnino neminem. Insidebat uidelicet in eius mente species eloquentiæ, quam cernebat animo, re ipsa non uidebat. uir autem acerrimo ingenio (sic enim fuit) multa & in

se, & in alijs desiderans neminem planè, qui recte appellari eloquens posset, uidebat. Quòd si ille nec se, nec L. Crassum eloquentem putauit, habuit profecto comprehensam animo quandam formam eloquentiæ: cui quoniam nihil deerat, eos, quibus aliquid, aut plura deerant, in eam formam non poterat includere. Inuestigemus hunc igitur Brute, si possumus, quem nunquam uidit Antonius, aut qui omnino nullus unquam fuit: quem si imitari atque exprimere non possumus, quod idem ille uix deo concessum esse dicebat; at, qualis esse debeat, poterimus fortasse dicere. Tria sunt omnino genera dicendi, quibus in singulis quidam floruerunt: peræque autem, id quod uolumus, perpauci in omnibus. Nam & grandiloqui, ut ita dicam, fuerunt cum ampla & sententiarum grauitate, & maiestate uerborum, uehementes, uarij, copiosi, graues, ad permouendos & conuertendos animos instructi & parati; quod ipsum alij aspera, tristi, horrida oratione, neque perfecta, neque conclusa; alij leui, & instructa, & terminata: et contra tenues, acuti, omnia docentes, & dilucidiora, non ampliora facientes, subtili quadam & pressa oratione limati. In eodemq; genere alij callidi, sed impoliti, & consulto rudium similes, & imperitorum: alij in eadem ieiunitate cõcinniores, id est faceti, florentes etiam, & leuiter ornati. Est autem quidam interiectus inter hos medius, et quasi temperatus, nec acumine posteriorum, nec fulmine utens superiorum, uicinus amborum, in neutro excellens, utriusque particeps, uel utriusque, si uerum quærimus, potius expers. isq; uno teno-

re, ut aiunt, in dicendo fluit, nihil afferens præter facilitatem & æquabilitatem : aut addit aliquos ut in corona toros, omnemq; orationem ornamentis modicis uerborum sententiarumq; distinguit. Horum singulorum generum quicunque uim singulis consecuti sunt, magnum in oratoribus nomen habuerunt. sed quærendum est, satis ne id, quod uolumus, effecerint. Vidimus enim fuisse quosdam, qui ijdem ornate ac grauiter, ijdem uersute & subtiliter dicerent. Atque utinam in Latinis talis oratoris simulacrum reperire possemus: esset egregium non quærere externa, domesticis esse contentos. Sed ego idem, qui in illo sermone nostro, qui est expositus in Bruto, multum tribuerim Latinis, uel ut hortater alios, uel quòd amarem meos, recordor longe omnibus unum anteferre Demosthenem, qui uim accommodarit ad eam quam sentiam eloquentiam, non ad eam quem in aliquo ipse cognouerim. Hoc nec grauior extitit quisquam, nec callidior, nec temperatior. Itaque nobis monendi sunt ij, quorum sermo imperitus increbuit, qui aut dici se desiderant Atticos, aut ipsi Attice uolunt dicere, ut mirentur hunc maxime, quo Athenas quidẽ ipsas magis credo fuisse Atticas: quid enim sit Atticum, discant: eloquentiamq; ipsius uiribus, non imbecillitate sua metiantur. nunc enim tantum quisque laudat, quantum se posse sperat imitari. sed tamen eos studio optimo, iudicio minus firmo præditos, docere quæ sit propria laus Atticorum, non alienum puto. Semper oratorum eloquentiæ moderatrix fuit auditorum prudentia. omnes enim, qui probari uolunt, uoluntatem eorum, qui audiunt,

intuentur, ad eamq; & ad eorum arbitrium & nutum totos se fingunt & accommodant. Itaque Caria & Phrygia & Mysia, quòd minime politæ, minimeq; elegantes sunt, asciuerunt aptum suis auribus opimum quoddam, & tanquam adipatæ dictionis genus: quod eorum uicini, non ita lato interiecto mari, Rhodij nunquam probauerunt, Græci autem multo minus, Athenienses uero funditus repudiauerunt: quorũ semper fuit prudens sincerumq; iudicium, nihil ut possent nisi incorruptum audire & elegans. eorum religioni cum seruiret orator, nullum uerbum insolens, nullum odiosum ponere audebat. Itaque hic, quem præstitisse diximus cæteris, in illa pro Ctesiphonte oratione longe optima, summissius à primo: deinde, dum de legibus disputat, pressius: post, sensim incedens, iudices ut uidit ardentes, in reliquis exultauit audacius. Ac tamen in hoc ipso diligenter examinante uerborum omnium pondera, reprehendit Aeschines quædam, & exagitat: illudensq;, dura, odiosa, intolerabilia esse dicit. Quinetiam quærit ab ipso, cum quidem eum belluam appellet, utrum illa uerba, an portenta sint: ut Aeschini ne Demosthenes quidem uideatur Attice dicere. Facile est enim uerbum aliquod ardens (ut ita dicam) notare, idq; restinctis iam animorum incendijs irridere. Itaque se purgans iocatur Demosthenes, negat in eo positas esse fortunas Græciæ, in hoc in eum, huc, an illuc manum porrexerit. Quonam igitur modo audiretur Mysus, aut Phryx Athenis, cum etiam Demosthenes exagitetur ut putidus? Cum uero inclinata, ululantiq; uoce, more Asiatico, canere

cœpisset, quis eum ferret? aut quis potius non iuberet auferri? Ad Atticorum igitur aures teretes & religiosas qui se accommodant, ij sunt existimandi Attice dicere. Quorum genera plura sunt: hi, unum modo quale sit, suspicantur. Putant enim, qui horride inculteq; dicat, modo id eleganter enucleateq; faciat, eum solum Attice dicere. Errant, quòd solum: quòd Attice, non falluntur. Istorum enim iudicio, si solum illud est Atticum; ne Pericles quidem dixit Attice, cui primæ sine controuersia deferebantur. Qui si tenui genere uteretur, nunquam ab Aristophane poeta fulgurare, tonare, permiscere Græciam dictus esset. Dicat igitur Attice uetustissimus ille scriptor ac politissimus Lysias; (quis enim id possit negare) dum intelligamus, hoc esse Atticum in Lysia, non quòd tenuis sit atque inornatus, sed quòd nihil habeat insolens aut ineptum. Ornate uero & grauiter & copiose dicere, aut Atticorum sit, aut ne sit Aeschines, ne'ue Demosthenes Atticus. Ecce autem aliqui se Thucydidios esse profitentur, nouum quoddam imperitorum, & inauditum genus. Nam qui Lysiam sequuntur, causidicum quendam sequuntur, non illũ quidem amplum atque grandem, subtilem & elegantem tamen, & qui in forensibus causis possit præclare consistere. Thucydides autem res gestas & bella narrat & prælia, grauiter sanè & probe, sed nihil ab eo trãsferri potest ad forensem usum et publicũ. Ipsæ illæ conciones ita multas habent obscuras abditasq; sententias, uix ut intelligantur: quod est in oratione ciuili uitium uel maximum. Quæ est autem in hominibus tanta peruersitas,

ut, inuentis frugibus, glande uescantur? An uictus hominum, Atheniensium beneficio excoli potuit, oratio non potuit? Quis porrò unquam Græcorum rhetorum à Thucydide quidquam duxit? At laudatus est ab omnibus. fateor: sed ita, ut rerum explicator prudens, seuerus, grauis; non ut in iudicijs uersaret causas, sed ut in historijs bella narraret. itaque nunquam est numeratus orator. Nec uero, si historiam non scripsisset, nomen eius extaret, cum præsertim fuisset honoratus et nobilis. Huius tamen nemo neque uerborum, neque sententiarum grauitatem imitatur: sed cum mutila quædam & hiantia locuti sunt, quæ uel sine magistro facere potuerunt, germanos se putant esse Thucydidas. Nactus sum etiam qui Xenophontis similem esse se cuperet: cuius sermo est ille quidem melle dulcior, sed à forensi strepitu remotissimus. Referamus nos igitur ad quem uolumus inchoandum, & eadem eloquentia informandum, quam in nullo cognouit Antonius.

MAGNVM *opus omnino & arduum Brute conamur, sed nihil difficile amanti puto. amo autem, & semper amaui ingenium, studia, mores tuos. incendor porrò quotidie magis, non desiderio solum, quo quidem conficior, congressus nostros, consuetudinem uictus, doctissimos sermones requirens tuos, sed etiam admirabili fama uirtutum incredibilium, quæ specie dispares, prudentia coniunguntur. quid enim tam distans, quàm à seueritate comitas? quis tamen unquã te aut sanctior est habitus, aut dulcior? quid tam difficile, quàm in plurimorum con-*

trouersijs dijudicandis ab omnibus diligi? consequeris tamen, ut eos ipsos, quos contra statuas, æquos, placatosq; dimittas. itaque efficis, ut cum gratiæ causa nihil facias, omnia tamen sint grata quæ facis. ergo omnibus terris una Gallia communi non ardet incēdio: in qua frueris ipse te, cum in Italiæ luce cognosceris, uersarisq; in optimorum ciuium uel flore, uel robore. Iam quantum illud est, quòd in maximis occupationibus nunquam intermittis studia doctrinæ, semper aut ipse scribis aliquid, aut me uocas ad scribendum? Itaque hoc sum aggressus statim Catone absoluto: quem ipsum nūquam attigissem, tempora timens inimica uirtuti, nisi tibi hortanti, & illius memoriam mihi charā excitanti, non parere nefas esse duxissem. sed testificor me à te rogatum, & recusantem hæc scribere esse ausum. uolo enim mihi tecum commune esse crimen: ut si sustinere tantam quæstionem non potuero, iniustis oneris impositi tua culpa sit, mea recepti. in quo tamen iudicij nostri errorem laus tibi dati muneris compensabit. Sed in omni re difficillimum est formam, quod χαρακτὴρ Græce dicitur, exponere optimi: quòd aliud alijs uidetur optimum. Ennio delector, ait quispiam: quòd non discedit à communi more uerborum. Pacuuio, inquit alius: omnes apud hunc ornati elaboratiq; sunt uersus, multa apud alterum negligentius. Fac alium Accio: uaria enim sunt iudicia, ut in Græcis: nec facilis explicatio quæ forma maxime excellat. In picturis alios horrida, inculta, abdita, & opaca: contra alios nitida, læta, collustrata delectāt. Quid est, quo præscriptum aliquod, aut formulam exprimas,

cum in suo quodque genere præstet, & genera plura sint? Hac ego religione non sum ab hoc conatu repulsus: existimauiq; in omnibus rebus esse aliquid optimũ etiam si lateret: idq; ab eo posse, qui eius rei gnarus esset, iudicari. Sed quoniam plura sunt orationum genera, eaq; diuersa, neque in unam formã cadunt omnia, laudationum, scriptionum, & historiarum, & talium suasionum, qualem Isocrates fecit Panegyricum, multiq; alij qui sunt nominati Sophistæ, reliquarumq; rerum formam, quæ absunt ab forensi contentione, eiusq; totius generis quod Græce ἐπιδεικτικὸν nominatur, quod quasi ad inspiciendum, delectationis causa comparatum est: non complectar hoc tempore: non quo negligenda sit: est enim illa quasi nutrix eius oratoris, quem informare uolumus, & de quo molimur aliquid exquisitius dicere. Ab hac & uerborum copia alitur, & eorum constructio, & numerus liberiore quadam fruitur licentia. Datur etiam uenia concinnitati sententiarum, & arguti, certiq; & circunscripti uerborum ambitus conceduntur: de industriaq;, non ex insidijs, sed aperte ac palàm elaboratur, ut uerba uerbis quasi demensa & paria respondeant, ut crebro conferantur pugnantia, comparenturq; contraria: & ut pariter extrema terminentur, eundemq; referant in cadendo sonum: quæ in ueritate causarum & rarius multo facimus, & certe occultius. In Panathenaico autem Isocrates ea studiose consectatum fatetur: non enim ad iudiciorum certamen, sed ad uoluptatem aurium scripserat. Hæc tractasse Thrasymachum Chalcedonium primum, & Leontinum ferunt Gorgiam,

Theodorum inde Byzantium, multosq́; alios, quos λογοδαιδάλους appellat in Phædro Socrates: quorum satis arguta multa, sed ut modo primumq́; nascentia, minuta, & uersiculorum similia quædam, nimiumq́; depicta. Quo magis sunt Herodotus, Thucydidesq́; mirabiles: quorum ætas cum in eorum tempora, quos nominaui, incidisset, longissime tamen ipsi à talibus delicijs, uel potius ineptijs abfuerunt. alter enim sine ullis salebris quasi sedatus amnis fluit: alter incitatior fertur, & de bellicis rebus canit etiam quodammodo bellicum: primisq́; ab his (ut ait Theophrastus) historia commota est, ut auderet uberius quàm superiores, & ornatius dicere. Horum ætati successit Isocrates, qui præter cæteros eiusdem generis laudatur semper à nobis, nonnunquam Brute leuiter & erudite repugnante te: sed credas mihi fortasse, si, quid in eo laudem, cognoueris. ná cum concisus ei Thrasymachus minutis numeris uideretur, & Gorgias, qui tamen primi traduntur arte quadam uerba iunxisse; Thucydides autem præfractior, nec satis (ut ita dicam) rotundus: primus instituit dilatare uerbis, & mollioribus numeris explere sententias. In quo cum doceret eos, qui partim in dicendo, partim in scribendo principes extiterunt, domus eius officina habita eloquentiæ est. Itaque ut ego, cum à nostro Catone laudabar, uel reprehendi me à cæteris facile patiebar: sic Isocrates uidetur testimonio Platonis aliorum iudicia debere contemnere. Est enim (ut scis) quasi in extrema pagina Phædri his ipsis uerbis

„ loquens Socrates: Adolescens etiam nunc ò Phædre

„ Isocrates est: sed quid de illo augurer, lubet dicere.

Quid tandem, inquit ille? Maiore mihi ingenio uidetur esse, quàm ut cum orationibus Lysiæ comparetur: præterea ad uirtutem maior indoles: ut minime mirum futurum sit, si, cum ætate processerit, aut in hoc orationum genere, cui nunc studet, tantum, quantum pueris, reliquis præstet omnibus, qui unquam orationes attigerunt: aut, si contentus his non fuerit, diuino aliquo animi motu maiora concupiscat. inest enim natura philosophia in huius uiri mente quædam. Hæc de adolescente Socrates auguratur. At ea de seniore scribit Plato, & scribit æqualis, & quidem exagitator omnium rhetorum hunc miratur unum. me autem, qui Isocratem non diligunt, unà cum Socrate & cum Platone errare patiantur. Dulce igitur orationis genus, & solutum, et effluens, sententijs argutũ, uerbis sonans est in illo epidictico genere: quod diximus proprium Sophistarum, pompæ quàm pugnæ aptius, gymnasijs & palæstræ dicatum, spretũ & pulsum foro. sed quòd educata huius nutrimentis eloquentia, ipsa se postea colorat & roborat: non alienum fuit, de oratoris quasi incunabulis dicere. uerum hæc ludorum atque pompæ: nos autem iam in aciem dimicationemq; ueniamus. Quoniam tria uidẽda sunt oratori, quid dicat, & quo quidque loco, & quo modo: dicẽdũ omnino est, quid sit optimum in singulis, sed aliquanto secus, atque in tradenda arte dici solet. nulla præcepta ponemus, (neque enim id suscepimus) sed excellentis eloquentiæ speciem & formam adumbrabimus: nec, quibus rebus ea paretur, exponemus, sed qualis nobis esse uideatur. Ac duo breuiter prima: sunt enim non tam insignia

ſignia ad maximam laudem, quàm neceſſaria, & tamen cum multis penè communia. nam & inuenire & iudicare quid dicas, magna illa quidem ſunt, & tanquam animi inſtar in corpore, ſed propria magis prudentiæ, quàm eloquentiæ: quæ tamen in cauſa eſt uacua prudentia? nouerit igitur hic quidem orator, quem ſummum eſſe uolumus, argumentorum & rationum locos. Nam quoniam quidquid eſt quod in controuerſia aut in contentione uerſetur, in eo aut ſit ne, aut quid ſit, aut quale ſit, quæritur. ſit'ne? ſignis. quid ſit? definitionibus. quale ſit? recti prauiq; partibus: quibus ut uti poſſit orator, non ille uulgaris, ſed hic excellens, à proprijs perſonis & temporibus ſemper, ſi poteſt, auocat controuerſiã. Latius enim de genere, quàm de parte diſceptare licet: ut quod in uniuerſo ſit probatum, id in parte ſit probari neceſſe. Hæc igitur quæſtio à proprijs perſonis & temporibus ad uniuerſi generis orationem traducta appellatur Theſis. In hac Ariſtoteles adoleſcentes, non ad philoſophorum morem tenuiter diſſerendi, ſed ad copiam rhetorum in utranque partem, ut ornatius & uberius dici poſſit, exercuit. Idemq; locos (ſic enim appellat) quaſi argumentorum notas tradidit, unde omnis in utranque partem traheretur oratio. Facile igitur hic noſter (non enim declamatorem aliquem de ludo, aut rabulã de foro, ſed doctiſſimum & perfectiſſimum quærimus) quoniam loci certi traduntur, percurret omneis, utetur aptis generatim, diſcet ex quo emanant etiam qui communes appellantur loci. Nec uero utetur imprudenter hac copia, ſed omnia expendet, & ſeliget. Non enim ſemper, nec

in omnibus causis, ex iisdem eadem argumentorum momenta sunt. Iudicium igitur adhibebit: nec inueniet solum quid dicat, sed etiam expendet. nihil enim est feracius ingeniis, iis præsertim, quæ disciplinis exculta sunt. Sed ut segetes fœcundæ & uberes, non solum fruges, uerum herbas etiam effundunt inimicissimas frugibus: sic interdum ex illis locis aut leuia quædam, aut causis aliena, aut non utilia gignuntur: quorum ab oratoris iudicio delectus magnus adhibebitur. Quonam modo ille in bonis hærebit & habitabit suis? aut molliet dura; aut occultabit, quæ dilui non poterunt, atque omnino opprimet, si licebit; aut abducet animos; aut aliud afferet, quod oppositum probabilius sit, quàm illud, quod obstabit? Iam uero ea, quæ inuenerit, qua diligentia collocabit? quoniam id secundum erat de tribus. Vestibula nimirum honesta, aditusq; ad causam faciet illustres: cumq; animos prima aggressione occupauerit, infirmabit excludetq; contraria, de firmissimis alia prima ponet, alia postrema, inculcabitq; leuiora. Atque in primis duabus dicendi partibus qualis esset, summatim breuiterq; descripsimus. Sed ut ante dictum est, in his partibus (etsi graues atque magnæ sunt) minus & artis est & laboris. Cum autem quid & quo loco dicat, inuenerit, illud est longe maximum, uidere quonam modo. Scitum est enim quod Carneades noster dicere solebat, Clitomachum eadem dicere, Carneadem autem eodem etiam modo dicere. Quòd si in philosophia tantum interest quemadmodũ dicas, ubi res spectatur, non uerba penduntur: quid tandem in causis existimandum est, quibus totis mo=

deratur oratio? Quod quidem ego Brute ex tuis literis sentiebam, non te id scitari, qualem ego in inueniendo & in collocando summum esse oratorem uellem: sed id mihi quærere uidebare, quod genus ipsius orationis optimum iudicarem. Rem difficilem (dij immortales) atque omnium difficillimam. Nam cum est oratio mollis & tenera, & ita flexibilis, ut sequatur quocunque torqueas: tum & naturæ uariæ & uoluntates, multum inter se distantia effecerunt genera dicendi. Flumen alijs uerborum, uolubilitasq; cordi est, qui ponunt in orationis celeritate eloquentiam. Distincta alios, & interpuncta, interualla, moræ, respirationesq; delectant. Quid potest esse tam diuersum? tamen est in utroque aliquid excellens. Elaborant alij lenitate & æquabilitate, & puro quasi quodã & candido genere dicendi. Ecce aliqui duritatem et seueritatem quandam uerbis, & orationis quasi mœstitiam sequuntur: quodq; paulo ante diuisimus, ut alij graues, alij tenues, alij temperati uellent uideri, quot orationum genera esse diximus, totidem oratorum reperiuntur. Et quoniam cœpi iam cumulatius hoc munus augere, quàm à te postulatum est, (tibi enim tantum de orationis genere quærenti, respondi etiam breuiter de inueniendo & collocando) ne nunc quidem solum de orationis modo dicam, sed etiam de actionis: ita prætermissa pars nulla erit: quandoquidẽ de memoria nihil est hoc loco dicendum, quæ cõmunis est multarum artium. Quo modo autẽ dicatur, id est in duobus, in agendo et in eloquẽdo. Est etiam actio quasi corporis quædã eloquẽtia, cum cõstet è uoce atq; motu.

Vocis mutationes totidem sunt, quot animorum, qui maxime uoce commouentur. Itaque ille perfectus, quem iandudum nostra indicat oratio, utcunque se affectum uideri, & animum audientis moueri uolet, ita certum uocis admouebit sonum: de quo plura dicerem, si hoc præcipiendi tempus esset, aut si tu hoc quæreres. dicerem etiam de gestu, cum quo iunctus est uultus. quibus omnibus, dici uix potest, quantum intersit quemadmodum utatur orator. Nam & infantes, actionis dignitate, eloquentiæ sæpe fructum tulerunt: & diserti deformitate agendi multi infantes putati sunt. ut iã nõ sine causa Demosthenes tribuerit & primas & secundas & tertias actioni. Si enim eloquentia nulla sine hac, hæc autem sine eloquentia tanta est, certe plurimum in dicendo potest. Volet igitur ille, qui eloquentiæ principatum petet, & contenta uoce atrociter dicere, & summissa leniter, & inclinata uideri grauis, & inflexa miserabilis. Mira est enim quædã natura uocis, cuius quidem è tribus omnino sonis, inflexo, acuto, graui, tãta sit, & tam suauis uarietas perfecta in cantibus. Est autem in dicendo etiam quidam cantus obscurior, non hic è Phrygia & Caria rhetorum epilogis penè canticum, sed ille, quem significat Demosthenes & Aeschines, cum alter alteri obijcit uocis flexiones. dicit plura etiam Demosthenes, illumq; sæpe dicit uoce dulci & clara fuisse. In quo illud etiam notandum mihi uidetur ad studium persequendæ suauitatis in uocibus. ipsa enim natura quasi modularetur hominum orationem, in omni uerbo posuit acutam uocem, nec una plus, nec à postrema syllaba citra tertiam,

quo magis naturam ducem ad aurium uoluptatem se- quatur industria. Ac uocis quidem bonitas optanda est: non est enim in nobis, sed tractatio atque usus in nobis. Ergo ille princeps uariabit & mutabit, omnes so- norum tum intendens, tum remittens persequetur gra- dus: idemq́; motu sic utetur, nihil ut supersit in gestu. Status erectus & celsus, rarus incessus, nec ita longus, excursio moderata eaq́; rara, nulla mollitia ceruicum, nullæ argutiæ digitorum, non ad numerum articulus cadens, trunco magis toto se ipse moderans, & uirili laterum flexione, brachij proiectione in contentionibus, contractione in remissis. Vultus uero, qui secundum uocem plurimum potest, quantam affert tum dignita- tem, tum uenustatem? in quo cum effeceris ne quid in- eptum aut uultuosum sit, tum oculorum est quædam magna moderatio. Nam ut imago est animi uultus, sic indices oculi: quorū & hilaritatis & uicissim tri- stitiæ modum res ipsæ, de quibus agetur, temperabunt. Sed iam illius perfecti oratoris, & summæ eloquentiæ species exprimenda est, quem hoc uno excellere, id est o- ratione, cætera in eo latere, indicat nomen ipsum. Nō enim inuentor aut compositor, aut actor hæc comple- xus est omnia, sed & Græce ab eloquendo ῥήτωρ, & Latine eloquens dictus est. Cæterarum enim rerū, quæ sunt in oratore, partem aliquam sibi quisque uendicat: dicendi autem, id est eloquendi maxima uis soli huic conceditur. Quanquam enim & philosophi quidam ornate locuti sunt (si quidem & Theoprastus diuini- tate loquendi nomen inuenit, & Aristoteles Isocratem ipsum lacessiuit, & Xenophontis uoce Musas quasi lo-

*cutas ferunt: & longe omnium, quicunque scripse-
* runt aut locuti sunt, extitit & grauitate princeps Pla
to) tamen horum oratio neque neruos, neque aculeos
oratorios ac forenses habet. Loquuntur cum doctis,
quorum sedare animos malunt, quàm incitare. sic de
rebus placatis, ac minime turbulentis docendi causa,
non capiendi loquuntur: ut in eo ipso, quòd delectatio
nem aliquã dicendo aucupentur, plus nonnullis, quàm
necesse sit, facere uideantur. Ergo ab hoc genere nõ
difficile est hanc eloquentiam, de qua nunc agitur,
secernere. mollis est enim oratio philosophorum & um
bratilis, nec sententijs, nec uerbis instructa populari-
bus, nec uincta numeris, sed soluta liberius: nihil ira-
tum habet, nihil inuidum, nihil atrox, nihil misera-
bile, nihil astutum: casta, uerecunda, uirgo incor-
rupta quodammodo: itaque sermo potius, quàm ora-
tio dicitur. quanquam enim omnis locutio oratio est,
tamen unius oratoris locutio hoc proprio signata nomi
ne est. Sophistarum, de quibus supra dixi, magis di-
stinguenda similitudo uidetur, qui omnes eosdem uo-
lunt flores, quos adhibet orator in causis, persequi. sed
hoc differunt, quòd cum sit his propositum non pertur
bare animos, sed placare potius; nec tam persuadere,
quàm delectare: & apertius id faciunt, quàm nos,
& crebrius: concinnas magis sententias exquirunt,
quàm probabiles, à re sæpe discedunt, intexunt fa-
bulas, uerba apertius transferunt, eáq; ita disponunt
ut pictores uarietatem colorum, paria paribus refe-
runt, aduersa contrarijs, sæpissiméq; similiter extre-
ma definiunt. Huic generi historia finitima est, in qua*

& narratur ornate, & regio sæpe, aut pugna descri-bitur: interponuntur etiam conciones & hortationes: sed in his tracta quædam, & fluens expetitur, non hæc contorta & acris oratio. Ab his non multo secus, quàm à poetis, hæc eloquentia, quam quærimus, seuocanda est. Nam etiam poetæ quæstionem attulerunt, quidnam esset illud, quo ipsi differrent ab oratoribus. numero maxime uidebantur antea & uersu, nunc apud oratores iam ipse numerus increbuit. Quicquid est enim, quod sub aurium mensuram aliquam cadit, etiã si abest à uersu (nam id quidem orationis est uitium) numerus uocatur, qui Græce ῥυθμὸς dicitur. Itaque uideo uisum esse nonnullis, Platonis & Democriti locutionem, etsi absit à uersu, tamen, quòd incitatius feratur, & clarissimis uerborum luminibus utatur, potius poema putandum, quàm comicorum poetarum: apud quos, nisi quòd uersiculi sunt, nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis. nec tamen id est poetæ maximum, etsi est eo laudabilior, quòd uirtutes oratoris persequitur, cum uersu sit astrictior. Ego autem, etiam si quorundam grandis & ornata uox est poetarum, tamen in ea cum licentiam statuo maiorem esse, quàm in nobis faciendorum iungendorumq; uerborum, tum etiam nonnullorum uoluptati uocibus magis, quàm rebus inseruiunt. Nec uero, si quid est unum inter eos simile, (id autem est iudicium electioq; uerborum) propterea cæterarum rerum dissimilitudo intelligi non potest: sed id nec dubium est, & siquid habet quæstionis, hoc tamen ipsum ad id, quod propositum est, non est necessarium. Seiunctus igitur orator à philosophorũ

eloquentia à sophistarum, ab historicorum, à poetarũ, explicandus est nobis qualis futurus sit. Erit igitur *eloquens (hunc enim auctore* Antonio *quærimus) is, qui in foro causisq; ciuilibus ita dicet, ut probet, ut delectet, ut flectat. probare necessitatis est, delectare suauitatis, flectere uictoriæ. nam id unum ex omnibus ad obtinendas causas potest plurimum.* Sed *quot officia oratoris, tot sunt genera dicendi, subtile in probando, modicum in delectando, uehemens in flectendo, in quo uno uis omnis oratoris est.* Magni *igitur iudicij, summæ etiam facultatis esse debebit moderator ille, & quasi temperator huius tripertitæ uarietatis. nam & iudicabit quid cuique opus sit: & poterit, quocunque modo postulabit causa, dicere.* Sed *est eloquentiæ, sicut reliquarum rerum, fundamentum sapientia. ut enim in uita, sic in oratione nihil est difficilius, quàm quid deceat uidere.* πρέπον *appellant hoc* Græci, *nos dicamus sanè decorum. de quo præclare, & multa præcipiuntur, & res est cognitione dignissima.* Huius *ignoratione non modo in uita, sed sæpissime & in poematis & in oratione peccatur.* Est *autem quid deceat oratori uidendum, non in sententijs solum, sed etiam in uerbis.* Non *enim omnis fortuna, nõ omnis honos, non omnis auctoritas, non omnis ætas, nec uero locus, aut tẽpus, aut auditor omnis eodem aut uerborum genere tractandus est, aut sententiarum: semperq; in omni parte orationis, ut uitæ, quid deceat est considerãdum: quod & in re, de qua agitur, positum est, & in personis, & eorum qui dicunt, & eorum qui audiunt.* Itaque *hunc locum longe & late patentem philosophi*

solent in officijs tractare, non cum de recto ipso dispu-tant; nam id quidem unum est; grammatici in poe-tis, eloquentes in omni & genere & parte causarum. quàm enim indecorum est, de stillicidijs cum apud unũ iudicem dicas, amplissimis uerbis, & locis uti communi-bus, de maiestate populi R. summisse & subtiliter? Hic genere toto: at persona alij peccant, aut sua, aut iudicum, aut etiam aduersariorum: nec re solum, sed sæpe uerbo: & si sine re nulla uis uerbi est, tamen ea-dem res sæpe aut probatur, aut reijcitur, alio atque a-lio elata uerbo. In omnibusq; rebus uidendum est qua-tenus: etsi enim suus cuique modus est, tamen magis offendit nimium, quàm parum. In quo Apelles picto-res quoque eos peccare dicebat, qui non sentirent quid esset satis. Magnus est locus hic Brute, quod te nõ fugit, & magnum uolumen aliud desiderat: sed ad id, quod agitur, illud satis: cum hoc decere, quod semper usur-pamus in omnibus dictis & factis, minimis & maxi-mis, cum hoc, inquam, decere dicimus, illud non dece-re, & id usquequaque quantum sit, appareat, in alioq; ponatur, aliudq; totum sit, utrũ decere, an oportere di-cas. Oportere enim, perfectionem declarat officij, quo & semper utendum est, & omnibus. decere, quasi a-ptum esse, consentaneumq; tempori & personæ: quod cum in factis sæpissime, tum in dictis ualet, in uultu de nique & gestu & incessu, contraq; itẽ dedecere. Quod si poeta fugit ut maximum uitium, qui peccat etiam, cũ probam orationem affingit improbo, stultóue sapien tis; si denique pictor ille uidit, cũ immolanda Iphigenia tristis Chalcas esset, mœstior Vlysses, mœreret Mene-

laus, obuoluendum caput Agamemnonis esse, quoniā summum illum luctum penicillo non posset imitari. si denique histrio quid deceat quærit, quid faciendum oratori putemus? Sed cum hoc tantum sit, quid in caū sis, earumq; quasi membris faciat, orator uiderit. Illud quidem perspicuum est, non modo partes oratio nis, sed etiam causas totas, alias aliā forma dicendi esse tractandas. Sequitur, ut cuiusque generis nota quæratur & formula, magnum opus & arduum (ut sæpe iam diximus) sed ingredientibus consyderandum fuit, quid ageremus: nunc quidem iam, quocunque feremur, danda nimirum uela sunt. Ac primum informandus est ille nobis, quem solum quidam uocant Atticum. Summissus est & humilis, consuetudinem imitans, ab indisertis re plus, quàm opinione differēs. itaque eum qui audiunt, quamuis ipsi infantes sint, tamen illo modo confidunt se posse dicere. nam orationis subtilitas imitabilis illa quidem uidetur esse existimanti, sed nihil est experienti minus. Etsi enim non plurimi sanguinis est, habeat tamen succum aliquem oportet, ut etiam si illis maximis uiribus careat, sit, ut ita dicam, integra ualetudine. Primum igitur eum tanquam è uinculis numerorum eximamus. sunt enim quidam, ut scis, oratorij numeri, de quibus mox agemus, obseruandi ratione quadam, sed alio in genere orationis, in hoc omnino relinquendi: solutum quiddam sit, nec uagum tamen, ut ingredi libere, nō ut licenter uideatur errare. Verba etiam uerbis quasi coagmentare negligat. habet enim ille tanquam hiatus concursu uocalium molle quiddam, & quod indi=

cet non ingratam negligentiam de re hominis magis quàm de uerbis laborantis. Sed erit uidendum de reliquis, cum hæc duo ei liberiora fuerint, circuitus, conglutinatioq́; uerborum. Illa enim ipsa contracta & minuta non negligenter tractanda sunt, sed quædam etiam negligentia est diligens. Nam ut mulieres esse dicuntur nonnullæ inornatæ, quas id ipsum deceat: sic hæc subtilis oratio etiam incompta delectat. Fit enim quiddam in utroque, quo sit uenustius, sed non ut appareat. Tum remouebitur omnis insignis ornatus, quasi margaritarũ: ne calamistri quidem adhibebuntur. Fucati uero medicamenta candoris & ruboris, omnia repellentur: elegantia modo & munditia remanebit. Sermo purus erit & Latinus, dilucide planeq; dicetur, quid deceat circunspicietur. Vnum aderit, quod quartum numerat Theophrastus in orationis laudibus, ornatum illud suaue & affluens: acutæ crebræq; sententiæ ponetur, & nescio unde ex abdito erutæ, atque in hoc oratore dominabitur. Verecundus erit usus oratoriæ quasi supellectilis. Supellex est enim quodammodo nostra, quæ est in ornamentis, alia rerum, alia uerborũ. Ornatus autem uerborum duplex: unus simplicium, alter collocatorum. Simplex probatur in proprijs usitatisq; uerbis, quod aut optime sonat, aut rem maxime explanat. In alienis, aut translatum, aut factũ aliunde, ut mutuo; aut factum ab ipso, ut nouum; aut priscum, & inusitatum. Sed etiam inusitata ac prisca sunt in proprijs, nisi quòd raro utimur. Collocata autem uerba habent ornatum, si aliquid concinnitatis efficiunt, quod uerbis mutatis nó maneat manẽte

sententia. Nam sententiarum ornamenta, quæ permanent etiam si uerba mutaueris, sunt illa quidem permulta, sed quæ emineant pauciora. Ergo ille tenuis orator, modo sit elegans, nec in faciendis uerbis erit audax, & in transferendis uerecundus, & parcus in priscis, reliquisq; ornamentis & uerborum & sententiarum demissior: translatione fortasse crebrior, qua frequentissime sermo omnis utitur non modo urbanorum, sed etiam rusticorum: si quidem est eorum gemmare uites, sitire agros, lætas esse segetes, luxuriosa frumenta. Nihil horum parum audacter, sed aut simile est illi, unde transferas: aut, si res suum nullum habet nomen, docendi causa sumptum, non ludendi uidetur. Hoc ornamento liberius paulo, quàm cæteris, utetur hic summissus; nec tam licenter tamen, quàm si genere dicendi uteretur amplissimo. Itaq; illud indecorum, quod quale sit, ex decoro debet intelligi, hic quoque apparet, cum uerbum aliquod altius transfertur, idq; in oratione humili ponitur, quod idem in alta deceret. Illam autē concinnitatem, quæ uerborum collocationem illuminat ijs luminibus, quæ Græci quasi aliquos gestus orationis σχήματα appellant (quod idem uerbum ab his etiam in sententiarum ornamenta transfertur) adhibet quidem hic subtilis, quem, nisi quòd solum, cæteroquin recte quidam uocant Atticum, sed paulo parcius. Nam sic ut in epularum apparatu à magnificentia recedens, non se parcum solum, sed etiam elegantem uideri uolet, eliget quibus utatur. Sunt enim pleræq; aptæ huius ipsius oratoris, de quo loquor, parsimoniæ. Nam illa, de quibus ante dixi, huic acuto fugienda sunt, paria paribus relata,

& similiter conclusa, eodemq; pacto cadentia, & immutatione literæ quasi quæsitæ uenustates, ne elaborata concinnitas, & quoddam aucupium delectationis manifesto deprehensum appareat. Itemq; si quæ uerborum iterationes contentionem aliquam, & clamorem requirent, erunt ab hac summissione orationis alienæ, cæteris promiscue poterit uti, continuatione uerborum, modo relaxet & diuidat, utaturq; uerbis quamusitatissimis, translationibus quammollissimis: etiam illa sententiarũ lumina assumat, quæ non erunt uehementer illustria. Non faciet remp. loquentem, nec ab inferis mortuos excitabit, nec aceruatim multa frequentãs, una complexione deuinciet. Valentiorum hæc laterum sunt, nec ab hoc, quem informamus, aut expectanda, aut postulanda: erit enim ut uoce, sic etiam oratione suppressior. sed pleraque ex illis conuenient etiam huic tenuitati: quanquam ijsdem ornamentis utetur horridius: talem enim inducimus. Accedit actio non tragica, nec scenæ, sed modica iactatione corporis, uultu tamen multa conficiens, non hoc quo dicuntur os ducere, sed illo, quo significant ingenue quo sensu quidque pronunciẽt. Huic generi orationis aspergentur etiam sales, qui in dicendo mirum quantum ualent: quorum duo genera sunt, unum facetiarum, alterum dicacitatis. utetur utroq;, sed altero in narrando aliquid uenuste, altero in iaciendo mittendoq; ridiculo, cuius genera plura sunt: sed nunc aliud agimus. Illud admonemus tamen, ridiculo sic usurũ oratorem, ut nec nimis frequenti, ne scurrile sit; nec subobscœno, ne mimicum; nec petulanti, ne improbum; nec in calamitatem, ne inhumanum; nec in

facinus, ne odij locum risus occupet; neque aut sua persona, aut iudicum, aut tẽpore alienum. hæc enim ad illud indecorum referuntur. Vitabit etiam quæsita, nec ex tempore ficta, sed domo allata, quæ plerunque sunt frigida. parcet & amicitijs, & dignitatibus: uitabit insanabiles contumelias: tantummodo aduersarios figet, nec eos tamen semper, nec omneis, nec omni modo: quibus exceptis sic utetur sale & facetijs, ut ego ex istis nouis Atticis talem cognouerim neminem, cum id certe sit uel maxime Atticum. hãc ego iudico formam summissi oratoris, sed magni tamen & germani Attici: quoniam quidquid est salsum, aut salubre in oratione, id proprium Atticorum est. è quibus tamen non omnes faceti, Lysias satis & Hyperides, Demades præter cæteros fertur, Demosthenes minus habetur: quo quidem mihi nihil uidetur urbanius. sed non tam dicax fuit, quàm facetus. Est autem illud acrioris ingenij, hoc maioris artis. Vberius est aliud, aliquantóq; robustius, quàm hoc humile, de quo dictum est: summissius autem, quàm illud, de quo iam dicetur, amplissimum. Hoc in genere neruorum uel minimum, suauitatis autem est uel plurimum. Est enim plenius, quàm hoc enucleatum: quàm autem illud ornatum, copiosúmq;, summissius. Huic omnia dicendi ornamenta conueniunt, plurimúmq; est in hac orationis forma suauitatis. in qua multi floruerunt apud Græcos: sed Phalereus Demetrius meo iudicio præstitit cæteris, cuius oratio cum sedate placidéq; loquitur, tum illustrant eam, quasi stellæ quædam, tralata uerba, atque immutata. Tralata ea dico, ut sæ=

pe iam, quæ per similitudinem ab alia re aut suauitatis, aut inopiæ causa transferuntur. Mutata, in quibus pro uerbo proprio subijcitur aliud, quod idem significet, sumptum ex re aliqua consequenti. Quod quanquam transferendo fit, tamen alio modo transtulit, cum dixit Ennius arcem & urbem orbas: alio modo, si pro patria arcem dixisset: & horridam Africã terribili tremere tumultu cum dicit, pro Afris immutat Africam. Hanc Hypallagen rhetores, quia quasi summutantur uerba pro uerbis: Metonomian grammatici uocant, quòd nomina transferuntur. Aristoteles autem translationi hæc ipsa subiungit, & abusionem, quam κατάχρησιν uocant: ut cum minutum dicimus animum pro paruo, & abutimur uerbis propinquis, si opus est, uel quòd delectat, uel quòd licet. Iam cum fluxerunt plures continuæ tralationes, alia plane fit oratio. Itaque genus hoc Græci appellant ἀλληγορίαν, nomine recte, genere melius ille qui ista omnia translationes uocat. Hæc frequentat Phalereus maxime, suntq; dulcissima: & quanquam translatio est apud eum multa, tamen immutationes nusquam crebriores. in idem genus orationis (loquor enim de illa modica, ac temperata) uerborum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiarum, latæ eruditæq; disputationes ab eodem explicantur, & loci communes sine contentione dicuntur. quid multa? è philosophorum scholis tales ferè euadunt; & nisi coràm erit comparatus ille fortior, per se hic, quem dico, probabitur. est enim quoddam & insigne, & florens orationis, pictum,

& expolitum genus, in quo omnes uerborum, omnes sententiarum illigantur lepores. hoc totum è sophistarũ fontibus defluxit in forum, sed spretum à subtilibus, repulsum à grauibus, in ea, de qua loquor, mediocritate consedit. Tertius est, ille amplus, copiosus, grauis, ornatus, in quo profecto uis maxima est. Hic est enim cuius ornatum dicendi, & copiam admiratæ gentes, eloquentiam in ciuitatibus plurimum ualere passæ sunt, sed hanc eloquentiam, quæ cursu magno sonituq; ferretur, quam suspicerent omnes, quam admirarentur, quã se assequi posse diffiderent. Huius eloquentiæ est tractare animos, huius omni modo permouere. hæc modo perfringit, modo irrepit in sensus: inserit nouas opiniones, euellit insitas. Sed multum interest inter hoc dicendi genus, & superiora. Qui in illo subtili & acuto elaborauit, ut callide arguteq; diceret, nec quicquam altius cogitaret: hoc uno perfecto magnus orator est, si non maximus: minimeq; in lubrico uersabitur, & si semel constiterit, nunquam cadet. Medius ille autem, quem modicum & temperatum uoco, si modo suum illud satis instruxerit, non extimescit ancipites dicendi incertosq; casus: etiam siquando minus succedet, ut sæpe fit, magnum tamen periculum non adibit, alte enim cadere non potest. At uero hic noster, quem principem ponimus, grauis, acer, ardens, si ad hoc unum est natus, aut in hoc solo se exercuit, aut huic generi studet uni, nec suam copiam cum illis duobus generibus temperauit, maxime est contemnendus. ille enim summissus, quòd acute & ueteratorie dicit, sapiens iã, medius, suauis, hic autem copiosissimus, si nihil est

aliud

aliud,uix satis sanus uideri solet. Qui enim nihil potest tranquille,nihil leniter; nihil partite, definite, distincte, facete dicere, præsertim cum causæ partim totæ sint eo modo, partim aliqua ex parte tractandæ: si is non præparatis auribus inflammare rem cœpit, furere apud sanos, & quasi inter sobrios bacchari uinolentus uidetur. Tenemus *igitur* Brute,*quem quærimus, sed animo. nam manu si prehendissem, ne ipse quidem sua tanta eloquentia mihi persuasisset ut se dimitterem.* Sed *inuentus profecto est ille eloquens, quem nunquam uidit* Antonius. *Quis est igitur is?* Complectar *breui, differam pluribus. is enim est eloquens, qui & humilia subtiliter,& magna grauiter, & mediocria temperate potest dicere.* Nemo *is, inquies, unquam fuit.* Ne *fuerit: ego enim,quid desiderem, non quid uiderim, disputo: redeoq; ad illam* Platonis, *de qua dixeram,rei formam,& speciem: quam etsi non cernimus, tamen animo tenere possumus.* Non *enim eloquentem quæro,neque quidquam mortale & caducum, sed illud ipsum, cuius qui sit compos,sit eloquens: quod nihil est aliud nisi eloquentia ipsa, quá nullis nisi mentis oculis uidere possumus.* Is *erit igitur eloquens (ut idem illud iteremus) qui poteris parua summisse, modica temperate, magna grauiter dicere.* Tota *mihi causa pro* Cæcina *de uerbis interdicti fuit: res inuolutas definiendo explicauimus: ius ciuile laudauimus: uerba ambigua distinximus.* Fuit *ornandus in* Manilia *lege* Pompeius, *temperata oratione ornãdi copiam persecuti sumus.* Ius *omne retinendæ maiestatis* Rabirij *causa continebatur. ergo in omni genere*

amplificationis exarsimus. At hæc interdum temperanda & uarianda sunt. Quod igitur in accusationis septem libris nõ reperitur genus? quod in Habiti? quod in Cornelij? quod in plurimis nostris defensionibus? quæ exempla selegissem, nisi uel nota esse arbitrarer, uel posse eligere qui quærerent. Nulla est enim ullo in genere laus oratoris, cuius in nostris orationibus non sit aliqua, si non perfectio, at conatus tamen atque adumbratio. non assequimur: at quid deceat uidemus. nec enim nunc de nobis, sed de re dicimus: in quo tantum abest ut nostra miremur, ut usq; eò difficiles ac morosi simus, ut nobis non satisfaciat ipse Demosthenes: qui quanquam unus eminet inter omnes in omni genere dicendi, tamen non semper implet aures meas: ita sunt auidæ & capaces, & semper aliquid immensum infinitumq; desiderant. Sed tamen, quoniam & hunc tu oratorem cum eius studiosissimo Pammene, cum esses Athenis, totum diligentissime cognouisti; neque eũ dimittis è manibus, & tamen nostra etiã lectitas: uides profecto illum multa perficere, nos multa conari; illum posse, nos uelle, quocunque modo causa postulet, dicere. Sed ille magnus: nam & successit ipse magnis, et maximos oratores habuit æquales. nos nimis magnũ fecissemus, si quidem potuissemus quò contendimus peruenire, in ea urbe, in qua, ut ait Antonius, auditus eloquens nemo erat. Atqui si Antonio Crassus eloquens uisus non est, aut sibi ipse: nunquam Cotta uisus esset, nunquam Sulpitius, nunquam Hortensius. nihil enim ample Cotta, nihil leniter Sulpitius, non multa grauiter Hortensius. Superiores magis ad omne genus

apti, Crassum dico, & Antonium. Ieiunas igitur
huius multiplicis, & æquabiliter in omnia genera fu=
sæ orationis aureis ciuitatis accepimus: easq́; nos primi,
quicunque eramus, & quantulumcunque dicebamus,
ad huius generis audiendi incredibilia studia conuer=
timus. Quantis illa clamoribus adolescentuli dixi=
mus de supplicio parricidarum: quæ nequaquam sa=
„ tis deferbuisse post aliquanto sentire cœpimus. Quid
„ enim tam commune, quàm spiritus uiuis, terra mor=
„ tuis, mare fluctuantibus, litus eiectis? Ita uiuunt, dum
„ possunt, ut ducere animam de cœlo non queant: ita
„ moriuntur, ut eorum ossa terra non tangat: ita ia=
„ ctantur fluctibus, ut nunquam alluantur: ita postre=
„ mo eijciuntur, ut ne ad saxa quidem mortui conquie=
„ scant. & quæ sequuntur. Sunt enim omnia, sicut
adolescentis non tam re & maturitate, quàm spe &
expectatione laudati. Ab hac indole iam illa matura.
„ Vxor generi, nouerca filij, filiæ pellex. Nec uero hic
unus erat ardor in nobis, ut hoc modo omnia dicere=
mus: ipsa enim illa pro Roscio iuuenilis redundantia,
multa habet attenuata, quædam etiam paulo hilario=
ra. At pro Habito, pro Cornelio, compluresq́; aliæ,
(nemo enim orator tam multa, ne in Græco quidem
otio, scripsit, quàm multa sunt nostra) eaq́; hanc
ipsam habent, quam probo, uarietatem. An ego Ho=
mero, Ennio, reliquis poetis, & maxime Tragicis
concederem, ut ne omnibus locis eadem contentio=
ne uterentur, crebroq́; mutarent, nonnunquam e=
tiam ad quotidianum genus sermonis accederent:
ipse nunquam ab illa acerrima contentione di=

ſcederem? Sed quid poetas diuino ingenio profero? Hiſtriones eos uidimus, quibus nihil poſſet in ſuo genere eſſe præſtantius, qui non ſolum in diſsimillimis perſonis ſatisfaciebant, cum tamen in ſuis uerſarentur, ſed & comœdum in tragœdijs, & tragœdum in comœdijs admodum placere uidimus: ego non elaborem? cum dico me, te Brute dico: nam in me quidem iampridem effectum eſt, quod futurum fuit. tu aut eodem modo omneis cauſas ages? aut aliquod cauſarum genus repudiabis? aut in iiſdem cauſis perpetuum, & eundem ſpiritum ſine ulla commutatione obtinebis? Demoſthenes quidem, cuius nuper inter imagines tuas, ac tuorũ, (quòd eum credo amares) cum ad te in Tuſculanum ueniſſem, imaginem ex ære uidi, nihil Lyſiæ ſubtilitate cedit, nihil argutijs & acumine Hyperidi, nihil lenitate Aeſchini, & ſplendore uerborum. Multæ ſunt eius totæ orationes ſubtiles, ut contra Leptinem: multæ totæ graues, ut quædam Philippicæ: multæ uariæ, ut contra Aeſchinem: falſæ legationis, ut contra eundem pro cauſa Cteſiphontis. Iam illud medium, quoties uult, arripit, & à grauiſſimo diſcedens, eò potiſſimum delabitur. Clamores tamen tum mouet, & tum in dicendo plurimũ efficit, cum grauitatis locis utitur. Sed ab hoc parumper abeamus; (quandoquidem de genere, non de homine quærimus) rei potius, id eſt eloquentiæ uim & naturam explicemus. Illud tamen, quod iam ante diximus, meminerimus, nihil nos præcipiendi cauſa eſſe dicturos, atque ita potius acturos, ut exiſtimatores uideamur loqui, non magiſtri. in quo tamen longius progredimur, quòd uidemus non te hæc

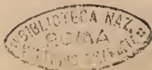
solum esse lecturum, qui ea multo, quàm nos, qui quasi docere uideamur, habeas notiora; sed hunc librum etiam si minus nostra commendatione, tuo tamen nomine diuulgari necesse est. Esse igitur perfecte eloquentis puto, non eam solum facultatem habere, quæ sit eius propria, fuse lateq; dicendi, sed etiam uicinam eius, atque finitimam, dialecticorum scientiam assumere. quanquam aliud uidetur oratio esse, aliud disputatio: nec idem loqui esse, quod dicere: attamen utrunque in disserendo est. disputandi ratio & loquendi, dialecticorum sit: oratorum autem, dicendi & ornandi. Zeno quidem ille, à quo disciplina Stoicorum est, manu demonstrare solebat quid inter has artes interesset. nam cum compresserat digitos, pugnũq; fecerat, dialecticam aiebat eiusmodi esse: cum autem diduxerat, & manum dilatauerat, palmæ illius similem eloquentiam esse dicebat. Atque etiam ante hunc Aristoteles principio artis rhetoricæ dicit, illam artem quasi ex altera parte respondere dialecticæ: ut hoc uidelicet differant inter se, quòd hæc ratio dicendi latior sit, illa loquendi contractior. Volo igitur huic summo omné, quæ ad dicendum trahi posset, loquendi rationem esse notam, quæ quidem res, quod te his artibus eruditum minime fallit, duplicem habuit docendi uiam. Nam & ipse Aristoteles tradidit præcepta plurima disserendi, & postea qui dialectici dicuntur, spinosiora multa pepererunt. Ergo eum censeo, qui eloquentiæ laude ducatur, non esse earum rerum omnino rudem: sed uel illa antiqua, uel hac Chrysippi disciplina institutus, nouerit primum uim, naturam, genera uer=

borum, & simplicium, & copulatorum. deinde quot modis quidque dicatur, qua ratione uerum falsum'ne sit iudicetur: quid efficiatur è quoque: quid cui consequens sit, quidq; contrarium. cumq; ambigue multa dicantur, quo modo quidque eorum diuidi explanariq; oporteat. Hæc tenenda sunt oratori: sæpe enim occurrunt. sed quia sua sponte squalidiora sunt, adhibendus erit in his explicandis quidam orationis nitor. Et quoniam in omnibus, quæ ratione docentur & uia, primum constituendum est quid quidque sit (nisi enim inter eos, qui disceptant, conuenit quid sit illud de quo ambigitur, nec recte disseri, nec unquam ad exitum perueniri potest) explicanda est sæpe uerbis mens nostra de quaque re, atque inuolutæ rei notitia definiendo aperienda est: siquidem definitio est oratio, quæ, quid sit id de quo agitur, ostendit quambreuissime. Tum, ut scis, explicato genere cuiusque rei, uidendum est quæ sint eius generis siue formæ, siue partes, ut in eas tribuatur omnis oratio. Erit igitur hæc facultas in eo, quem uolumus esse eloquentem, ut definire rem possit, neque id faciat tam presse & anguste, quàm in illis eruditissimis disputationibus fieri solet; sed cum explanatius, tum etiam uberius, & ad commune iudicium popularemq; intelligentiam accommodatius. Idemq; etiam, cum res postulabit, genus uniuersum in species certas, ut nulla neque prætermittatur, neque redundet, partietur ac diuidet. quando autem, aut quo modo id faciat, nihil ad hoc tempus; quoniam (ut supra dixi) iudicem me esse, non doctorem uolo. Nec uero dialecticis modo sit instructus, sed habeat o-

mneis philosophiæ notos & tractatos locos. Nihil enim *de religione, nihil de morte, nihil de pietate, nihil de charitate patriæ, nihil de bonis rebus aut malis, nihil de uirtutibus aut uitijs, nihil de officio, nihil de dolore, nihil de uoluptate, nihil de perturbationibus animi & erroribus, quæ sæpe cadunt in causas, sed ieiunius aguntur; nihil, inquam, sine ea scientia, quam dixi, grauiter, ample, copiose dici & explicari potest.* De materia *loquor orationis etiam nunc, nō ipso de genere dicendi: uolo enim prius habeat orator rem, de qua dicat, dignam auribus eruditis, quàm cogitet quibus uerbis quidque dicat, aut quo modo. Quem etiā, quo grandior sit, & quodammodo excelsior, (ut de* Pericle *dixi supra) ne physicorum quidem esse ignarum uolo. omnia profecto, cum se à cœlestibus rebus referet ad humanas, excelsius magnificentiusq; & dicet & sentiet. cumq; illa diuina cognouerit, nolo ignoret ne hæc quidem humana.* Ius *ciuile teneat, quo egent causæ forenses quotidie. quid est enim turpius, quàm legitimarum & ciuilium controuersiarum patrocinia suscipere, cum sis legum & ciuilis iuris ignarus?* Cognoscat *etiam rerum gestarum, & memoriæ ueteris ordinem, maxime scilicet nostræ ciuitatis, sed & imperiosorum populorum, & regum illustrium: quem laborem nobis* Attici *nostri leuauit labor, qui conseruatis, notatisq; temporibus, nihil cum illustre prætermitteret, annorum septingentorum memoriam uno libro colligauit. nescire autem, quid antea, quàm natus sis, acciderit, id est semper esse puerum.* Quid *enim est ætas hominis, nisi cum memoria rerum ueterum,*

cum superiorum ætate contexitur? Commemoratio autem antiquitatis, exemplorũq; prolatio summa cum delectatione & auctoritatem orationi affert, et fidem. Sic igitur instructus ueniet ad causas, quarum habebit genera primum ipsa cognita. Erit enim ei perspectũ, nihil ambigi posse, in quo non aut res controuersiam faciat, aut uerba. Res, aut de uero, aut de recto, aut de nomine. Verba, aut de ambiguo, aut de contrario. Nam si quãdo aliud in sententia uidetur esse, aliud in uerbis, genus est quoddam ambgui, quod ex præterito uerbo fieri solet, in quo, quod est ambiguorum proprium, res duas significari uidemus. Cum tam pauca sint genera causarum, etiam argumentorum præcepta pauca sunt. Traditi sunt, è quibus ea ducantur, duplices loci: uni è rebus ipsis, alteri assumpti. Tractatio igitur rerum efficit admirabiliorem orationem. nam ipsæ quidem res in perfacili cognitione uersantur. quid enim iam sequitur, quod quidem artis sit, nisi ordiri orationem, in quo aut concilietur auditor, aut erigatur, aut paret se ad discendum? rem breuiter exponere, & probabiliter, & aperte, ut quid agatur intelligi possit: sua confirmare, aduersaria euertere: eaq; efficere non perturbate, sed singulis argumentationibus ita concludendis, ut efficiatur quod sit consequens ijs, quæ sumentur ad quanque rem confirmandam? post omnia per orationem inflãmantem, restinguentem'ue concludere? Has parteis quemadmodum tractet singulas, difficile dictu est hoc loco: nec enim semper tractãtur uno modo. Quoniam autem non quem doceam quæro, sed quem probem; probabo primum eum, qui, quid deceat,

uidebit. hæc enim sapientia maxime adhibenda eloquenti est, ut sit temporum personarumq; moderator. nam nec semper, nec apud omneis, nec contra omneis, nec pro omnibus, nec omnibus eodem modo dicendum arbitror. Is erit ergo eloquens, qui ad id, quodcunque decebit, poterit accommodare orationem. Quod cum statuerit, tum, ut quidque erit dicendum, ita dicet; nec satura ieiune, nec grandia minute, nec item contra, sed erit rebus ipsis par, & æqualis oratio. Principia uerecunda, non elatis intensa uerbis, sed acuta sententijs, uel ad offensionem aduersarij, uel ad commendationem sui. Narrationes credibiles, nec historico, sed propè quotidiano sermone explicatæ dilucide. Dein si tenues causæ, tum etiam argumentãdi tenue filum & in docendo, & in refellendo: idq; ita tenebitur, ut quanta ad rem, tanta ad orationem fiat accessio. Cum uero causa ea inciderit, in qua uis eloquentiæ possit expromi, tum se latius fundet orator, tum reget, & flectet animos, & sic afficiet ut uolet, id est ut causæ natura & ratio temporis postulabit. Sed erit duplex omnis eius ornatus ille admirabilis, propter quem ascendit in tantum honorem eloquentia. Nam cum omnis pars orationis esse debet laudabilis, sic ut uerbum nullum, nisi aut graue, aut elegans, excidat: tum sunt maxime luminosæ, & quasi actuosæ partes duæ: quarum alteram in uniuersi generis quæstione pono, quam (ut supra dixi) Græci appellant θέσιν: alteram in augendis amplificandisq; rebus, quæ ab eisdem αὔξησις est nominata: quæ etsi æquabiliter toto corpore orationis fusa esse debet, tamen in communibus locis ma-

xime excellet : qui communes appellati quòd uidentur multarum ijdem esse causarum, sed proprij singularum esse debebunt. Ac uero illa pars orationis, quæ est de genere uniuerso, totas causas sæpe continet. Quidquid est enim illud, in quo quasi certamen est controuersiæ, quod Græce κρινόμενον dicitur, id ita dici placet, ut traducatur ad perpetuam quæstionem, atque de uniuerso genere dicatur, nisi cum de uero ambigetur, quod quæri coniectura solet. Dicetur autem non Peripateticorum more (est enim illorum exercitatio elegans iam inde ab Aristotele constituta) sed aliquanto neruosius: & ita de re communia dicentur, ut & pro reis multa leniter dicantur, & in aduersarios aspere. Augendis uero rebus, & contra abijciendis nihil est quod non perficere possit oratio: quod & inter media argumenta faciendum est, quotiescunque dabitur uel amplificandi, uel minuendi locus, & penè infinite in perorando. Duo sunt, quæ bene tractata ab oratore, admirabilem eloquentiam faciant. Quorum alterum est, quod Græci ἠθικὸν uocant, ad naturas, & ad mores, & ad omnem uitæ consuetudinem accommodatum: alterum, quod ijdem παθητικὸν nominant, quo perturbantur animi & concitantur, in quo uno regnat oratio. illud superius, come, iucundum, ad beneuolentiam conciliandam paratum: hoc, uehemens, incensum, incitatum, quo causæ eripiuntur: quod cum rapide fertur, sustineri nullo pacto potest. Quo genere nos, mediocres, aut multo etiam minus: sed magno semper usi impetu, sæpe aduersarios de statu omni deiecimus. Nobis pro familiari reo summus o-

rator non respondit Hortensius. A' *nobis homo auda-cissimus* Catilina *in senatu accusatus obmutuit*. No-*bis priuata in causa magna & graui, cũ cœpisset* Cu-*rio pater respondere, subito assedit, cum sibi ueneris e-reptam memoriam diceret. Quid ego de miserationi-bus loquar? quibus eo sum usus pluribus, quòd etiam si plures dicebamus, perorationem mihi tamen omnes relinquebant. in quo ut uiderer excellere, non ingenio, sed dolore assequebar. quæ qualiacunque in me sunt, (me enim ipsum non pœnitet quanta sint) sed appa-rent in orationibus: etsi carent libri spiritu illo, propter quem maiora eadem illa cum aguntur, quàm cum le-guntur, uideri solent*. Nec *uero miseratione solum mens iudicum permouenda est (qua nos ita dolen-ter uti solemus, ut puerum infantem in manibus per orantes tenuerimus, ut alia in causa excitato reo nobi-li, sublato etiam filio paruo, plangore & lamentatio-ne compleremus forum) sed etiam est faciendum, ut irascatur iudex, mitigetur, inuideat, faueat, conte-mnat, admiretur, oderit, diligat, cupiat, satietate af-ficiatur, speret, metuat, lætetur, doleat: qua in ua-rietate, duriorum accusatio suppeditabit exempla; mi-tiorum, defensiones meæ. Nullo enim modo animus au-dientis aut incitari, aut leniri potest, qui modus à me non tentatus sit: dicerem perfectum, si ita iudicarem, nec in ueritate crimen arrogãtiæ extimescerem.* Sed *(ut supra dixi) nulla me ingenij, sed magna uis animi in-flammat, ut me ipse non teneam: nec unquã is, qui au-diret, incenderetur, nisi ardens ad eum perueniret ora-tio.* Vterer *exemplis domesticis, nisi ea legisses: uterer*

alienis,uel Latinis, si ulla reperirem ; uel Græcis, si deceret. sed Crassi perpauca sunt, nec ea iudiciorum : nihil Antonij,nihil Cottæ,nihil Sulpitij: dicebat melius quàm scripsit Hortensius. Verum hæc uis,quam quærimus,quanta sit suspicemur, quoniam exemplũ nõ habemus: aut si exempla sequimur,à Demosthene sumamus, & quidem perpetuæ dictionis ex eo loco,unde in Ctesiphontis iudicio de suis factis, consilijs, meritis in Rempub. aggressus est dicere. Ea profecto oratio in eam formam, quæ est insita in mentibus nostris,includi sic potest,ut maior eloquentia non requiratur. Sed iam forma ipsa restat, & character ille qui dicitur : qui qualis esse debeat, ex ipsis,quæ supra dicta sunt,intelligi potest. Nam & singulorum uerborum, & collocatorum lumina attigimus : quibus sic abundauit, ut uerbum ex ore nullum nisi aut elegans, aut graue exeat : ex omniq; genere frequentissimæ translationes erunt, quòd eæ propter similitudinem transferunt animos,& referunt ac mouent huc & illuc : qui motus cogitationis celeriter agitatus per se ipse delectat. Et reliqua ex collocatione uerborum, quæ sumuntur quasi lumina, magnum afferunt ornatum orationi. Sunt enim similia illis, quæ in amplo ornatu scenæ aut fori appellantur insignia : non quòd sola ornent, sed quòd excellant. Eadem ratio est horum,quæ sunt orationis lumina, & quodammodo insignia : cũ aut duplicantur, iteranturq; uerba, aut breuiter commutata ponuntur, aut ab eodem uerbo ducitur sæpius oratio, aut in idem conijcitur,aut in utrunque,aut adiungitur idem iteratum, aut idem ad extremũ refertur, aut cõ

tinenter unum uerbum non in eadem ſententia ponitur: aut cum ſimiliter uel cadunt uerba, uel deſinunt: aut multis modis contrarijs relata contraria: aut cum gradatim ſurſum uerſus reditur, aut cum demptis coniunctionibus diſſolute plura dicuntur: aut cum aliquid prætereuntes, cur id faciamus oſtendimus: aut cũ corrigimus noſmet ipſos quaſi reprehendentes: aut ſi eſt aliqua exclamatio uel admirationis uel queſtionis: aut cum eiuſdem nominis caſus ſæpius commutantur. Sed ſententiarum ornamenta maiora ſunt: quibus quia frequentiſſime Demoſthenes utitur, ſunt qui putent idcirco eius eloquentiam maxime eſſe laudabilem. Et uero nullus ferè ab eo locus ſine quadam conformatione ſententiæ edicitur: nec aliud quidquam eſt dicere, niſi omnes, aut certe pleraſque aliqua ſpecie illuminare ſententias: quas cum tu optime Brute teneas, quid attinet nominibus uti, aut exemplis? tantum notetur locus. Sic igitur dicet ille, quem expetimus, ut uerſet ſæpe multis modis eandem et unam rem, et hæreat in eadem commoreturq; ſententia: ſæpe etiam ut extenuet aliquid, ſæpe ut irrideat: ut declinet à propoſito, deflectatq; ſententiam: ut proponat quid dicturus ſit: ut cum tranſegerit iam aliquid, definiat: ut ſe ipſe reuocet, ut quod dixit iteret, ut argumentum ratione concludat, ut inter rogãdo urgeat, ut rurſus quaſi ad interrogata ſibi ipſe reſpondeat, ut contra ac dicat accipi & ſentiri uelit, ut addubitet quid potius aut quo modo dicat, ut diuidat in parteis, ut aliquid relinquat ac negligat, ut ante præmuniat, ut in eo ipſo, in quo reprehendatur, culpam in aduerſarium conferat: ut ſæpe cum ijs, qui

audiunt, nonnunquam etiam cũ aduersario quasi deliberet: ut hominum sermones moresq; describat, ut muta quædam loquentia inducat, ut ab eo, quod agitur, auertat animos: ut sæpe in hilaritatem risum ue conuertat, ut ante occupet quod uideat opponi: ut cõparet similitudines, ut utatur exẽplis, ut aliud alij tribuens dispertiat, ut interpellatorem coerceat, ut aliquid reticere se dicat, ut denunciet quid caueat, ut liberius quid audeat, ut irascatur etiam, ut obiurget aliquando, ut deprecetur, ut supplicet, ut medeatur, ut à proposito declinet aliquantulum, ut optet, ut execretur, ut fiat ijs, apud quos dicet, familiaris. Atque *alias etiam dicendi quasi uirtutes sequatur: breuitatem, si res petet.* Sæpe *etiã rem dicendo subijciet oculis: sæpe supra feret, quàm fieri possit: significatio sæpe erit maior quàm oratio, sæpe hilaritas, sæpe uita, naturarumq; imitatio.* Hoc *in genere (nam quasi syluam uides) omnis eluceat oportet eloquentiæ magnitudo: sed hæc nisi collocata, & quasi structa & nexa uerbis, ad eã laudem, quam uolumus, aspirare non possunt.* De *quo cum mihi deinceps uiderem esse dicendum, etsi non mouebant iam me illa quæ supra dixeram, tamẽ ijs quæ sequũtur perturbabar magis.* Occurrebat *enim posse reperiri non inuidos solum, quibus referta sunt omnia, sed fautores etiam mearum laudum, qui non censerent eius uiri esse, de cuius meritis tanta senatus iudicia fecisset, cõprobante populo* R. *quanta de nullo, de artificio dicendi literis tam multa mandare.* Quibus *si nihil aliud respõderem, nisi me* M. Bruto *negare roganti noluisse, iusta esset excusatio, cum & amicissimo, & præstantissimo uiro, & recta*

& honesta petenti satisfacere uoluissem. Sed si profitear (quod utinam possem) me studiosis dicendi praecepta, & quasi uias, quae ad eloquentiam ferrent, tradi-turum: quis tandem id iustus rerum aestimator reprehenderet? Nam quis unquã dubitauit, quin in Repub. nostra primas eloquentia tenuerit semper urbanis pacatisq; rebus, secũdas iuris scientia? cum in altera gratiae, gloriae, praesidij plurimum esset: in altera persecutionum cautionumq; praeceptio; quae quidem ipsa auxilium ab eloquentia saepe peteret, ea uero repugnante uix suas regiones finesq; defenderet. Cur igitur ius ciuile docere semper pulchrum fuit? hominumq; clarissimorum discipulis floruerunt domus? ad dicendum si quis acuat, aut adiuuet in eo iuuentutem, uituperetur? Nam si uitiosum est dicere ornate, pellatur omnino è ciuitate eloquentia: sin ea non modo eos ornat, penes quos est, sed etiam uniuersam rempub. cur aut discere turpe est, quod scire honestum est; aut quod nosse pulcherrimum est; id non gloriosum docere? At alterum factitatum est, alterum nouum. Fateor, sed utriusque rei causa est. Alteros enim respondentes audire sat erat, ut ij, qui docerent, nullum sibi ad eam rem tempus ipsi seponerent, sed eodem tempore & discentibus satisfacerent, & consulentibus. Alteri, cum domesticum tempus in cognoscendis componendisq; causis, forense in agendis, reliquum in se ipsis reficiendis omne consumerent, quem habebant instituendi, aut docendi locum? Atque haud scio an plerique nostrorum oratorum ingenio plus ualuerint, quàm doctrina: itaque illi dicere melius quàm praecipere, nos

contra fortasse possumus. At dignitatem docere non habet. certe, si quasi in ludo. sed si monendo, si cohortando, si percunctando, si communicando, si interdum etiam unà legendo, audiendo, nescio cur non docendo etiam aliquid aliquádo, si possis, meliores facere cur nolis. An, quibus uerbis sacrorum alienatio fiat, docere honestum est, ut est: quibus ipsa sacra retineri defendiq; possint, non honestum est? At ius profitentur etiam qui nesciunt: eloquentia autem illi ipsi, qui consecuti sunt, tamen se ualere dissimulát, propterea quòd prudentia hominibus grata est, lingua suspecta. Num igitur aut latere eloquentia potest, aut id quod dissimulat effugit: aut est periculum, ne quis putet in magna arte & gloriosa, turpe esse docere alios, id quod ipsi fuerit honestissimum discere? Ac fortasse cæteri tectiores: ego semper me didicisse præ me tuli. Quid enim possem? cum & absuissem adolescens, & horum studiorum causa mare transissem, & doctissimis hominibus referta domus esset, & aliquæ fortasse inessent in sermone nostro doctrinarum notæ: cumq; uulgo scripta nostra legerentur, dissimularem me didicisse? qui probarem? nisi quòd parum fortasse profeceram. Quod cum ita sit, tamen ea, quæ supra dicta sunt, plus in disputando, quàm ea, de quibus dicendum est, dignitatis habuerunt. De uerbis enim componendis, & de syllabis propemodum dinumerandis & dimetiendis loquemur: quæ etiam si sunt, sicuti mihi uidentur, necessaria, tamen fiunt magnificentius, quàm docentur. Est id omnino uerum, sed proprie in hoc dicitur: nam omnium magnarum artium, sicut arborum, altitudo

nos

nos delectat, radices stirpesq; non item: sed esse illa sine his non potest. Me autem siue peruagatissimus ille uersus, qui uetat,

Artem pudere proloqui, quam factites,

dissimulare non sinit quin delecter; siue tuum studiũ hoc à me uolumen expressit: tamen eis, quos aliquid reprehensuros suspicabar, respondendum fuit. Quòd si ea, quæ dixi, non ita essent, quis tamen se tam durum agrestemq; præberet, qui hanc mihi non daret ueniam, ut, cum meæ forenses artes, & actiones publicæ concidissent, non me aut desidiæ, quod facere non possum, aut mœstitiæ, cui resisto, potius, quàm literis dederem? quæ quidem me antea in iudicia atque in curiam deducebant, nunc oblectant domi. nec uero talibus modo rebus, quales hic liber continet, sed multo etiam grauioribus & maioribus: quæ si erunt perfectæ, profecto forensibus nostris rebus etiam domesticæ literæ respondebunt. Sed ad institutam disputationem reuertamur. Collocabuntur igitur uerba aut ut inter se quamaptissime cohæreant extrema cum primis, eaq; sint quam suauissimis uocibus; aut ut forma ipsa concinnitasq; uerborum conficiat orbem suum; aut ut comprehensio numerose & apte cadat. Atque illud primum uideamus quale sit, quod uel maxime desiderat diligentiam: (est enim quasi structura quædam) nec id tamen fiet operose: nam esset cum infinitus, tum puerilis labor: quod apud Lucilium scite exagitat in Albutio Scæuola,

Quàm lepide lexeis compostæ, ut tesserulæ omnes
Arte pauimento, atque emblemate uermiculato.

nolo tam minuta hæc constructio appareat: sed tamen stylus exercitatus efficiet facile hanc uiam componendi. nam ut in legendo oculus, sic animus in dicendo prospiciet quid sequatur, ne extremorum uerborum cum insequentibus primis concursus aut hiulcas uoces efficiat, aut asperas. quamuis enim suaues, graues'ue sententiæ, tamen, si inconditis uerbis efferuntur, offendent aures, quarum est iudicium superbissimum. quod quidem Latina lingua sic obseruat, nemo ut tam rusticus sit, qui uocales nolit coniungere. in quo quidam etiam Theopompum reprehendunt, quòd eas literas tantopere fugerit: & si id magister eius Isocrates, at non Thucydides, ne ille quidem haud paulo maior scriptor Plato: nec solum in ijs sermonibus, qui dialogi dicuntur, ubi etiam de industria id faciendum fuit, sed in populari oratione, qua mos est Athenis laudari in concione eos, qui sint in prælijs interfecti: quæ sic probata est, ut eam quotannis, ut scis, illo die recitari necesse sit. in ea est crebra ista uocalium concursio, quam magna ex parte ut uitiosam fugit Demosthenes. Sed Græci uiderint: nobis ne si cupiamus quidem distrahere uocales conceditur. indicant orationes illæ ipsæ horridulæ Catonis, indicant omnes poetæ, præter eos, qui, ut uersum facerent, sæpe hiabant, ut Næuius,

Vos, qui accolitis Histrũ fluuiũ atque Algidá. Et ibidé,

Quá nũquá uobis Grai atq; Barbari. At Ennius semel,

Scipio inuicte. Et quidem nos,

Hoc motu radiantis Etesiæ in uada ponti.

hoc idem nostri sæpius non tulissent, quod Græci lauda=

re etiant solent. Sed quid ego uocales? sine uocalibus sæpe breuitatis causa contrahebant, ut ita dicerent, multi' modis, uas' argenteis, palm' & crinibus, tecli' fractis. Quid uero licentius, quàm quòd hominum etiam nomina contrahebant, quo essent aptiora. nam ut duellum bellum, & duis bis: sic Duellium eũ, qui Pœnos classe deuicit, Bellium nominauerunt, cum superiores appellati essent semper Duellij. Quin etiã uerba sæpe contrahũtur, non usus causa, sed aurium. Quo modo enim noster Axilla Ala factus est, nisi fuga literæ uastioris? quam literam etiam è maxillis, è taxillis, & uexillo, & paxillo consuetudo elegans Latini sermonis euellit. Libenter etiam copulando uerba iungebant, ut sodes, pro si audes; sis, pro si uis. Iam in uno capsis tria uerba sunt: ain', pro ais ne: nequire, pro non quire: malle, pro magis uelle: nolle, pro non uelle. Dein etiam sæpe & exin, pro deinde & pro exinde diximus. Quid illud, non olet unde sit, quòd dicitur cum illis, cum autem nobis non dicitur, sed nobiscũ? quia, si ita diceretur, obscœnius concurrerent literæ, ut etiam modo, nisi AVTEM interposuissem, concurrissent. Ex eo est mecũ, & tecum; non, cum me, & cum te: ut esset simile illis uobiscum atque nobiscum. Atque etiam à quibusdam sero iã emendatur antiquitas, qui hæc reprehendunt: nam Proh deum atque hominum fidem, deorum aiunt. Ita credo, hoc illi nesciebant; an dabat hanc licentiam consuetudo? itaque idem poeta, qui inusitatius contraxerat,

–Patris mei meum factum pudet, pro, meorum factorum; &, Texitur exitium examen rapit,– pro, exi-

tiorum; non dicit liberum, ut plerique loquimur, cum Cupidos liberum, aut in liberum loco dicimus; sed ut isti uolunt,

Neque tuum unquam in gremium extollas liberorum ex te genus. & idem,

Nanque Aesculapij liberorum.

At ille aliter in Chryse, non solum,

Ciues antiqui amici maiorum meum,

quod erat usitatum, sed durius etiam,

Consilium socij, augurium, atque extum interpretes.

Idemq; pergit,

Postquam prodigium horriferum portentum pauos: quæ non sanè sunt in omnibus neutris usitata. nec enim dixerim tam libenter armum iudicium, etsi est apud eundem,

Nihil ne ad te de iudicio armum accidit?

quàm centuriam, ut Censoriæ tabulæ loquuntur, fabrum & procum audeo dicere, non fabrorum & procorum. planeq; Duorum uirorum iudicium, aut Trium uirorum capitalium, aut Decem uirorum litibus iudicandis dico nunquam. Atqui dixit Accius,

Video sepulcra dua duorum corporum. Idemq;,

Mulier una duum uirum.

Quid uerum sit intelligo: sed aliàs ita loquor, ut concessum est, ut hoc uel Proh deum dico, uel Proh deorũ: aliàs ut necesse est, cum Triumuirum, non uirorum; cum sestertium numum, non numorum: quòd in his consuetudo uaria non est. Quid, quòd sic loqui, nosse, iudicasse, uetant; nouisse iubent, & iudicauisse? quasi uero nesciamus, in hoc genere & plenum uer-

bum recte dici, & imminutum usitate. itaque utrunque Terentius.

Eho tu cognatum tuum non noras? Post idem,
Stilphonem, inquam, noueras. Siet, plenum est: sit, imminutum: licet utare utroque: ergo ibidem,
Quàm cara sintq; post carendo intelligunt,
Quamq; attinendi magni dominatus sient.

Nec uero reprehenderim, Scripsere alij rem. & Scripserunt esse uerius sentio, sed consuetudini auribus indulgenti libenter obsequor.
Idem campus habet, inquit Ennius: &,
In templis isdem, probauit: at eisdem erat uerius: nec tamen eisdem opimius: male sonabat iisdem. impetratum est à consuetudine, ut peccare suauitatis caussa liceret. & pomeridianas quadrigas, quàm postmeridianas libentius dixerim, & mehercule quàm mehercules. Non scire quidem barbarum iam uidetur, nescire dulcius. Ipsum meridiem, cur non medidiem? credo quòd erat insuauius. Vna præpositio est A B, eáq; nunc tantum in accepti tabulis manet, ne his quidem omnium: in reliquo sermone mutata est. nam amouit dicimus, & abegit, & abstulit: ut iam nescias, ab ne uerum sit, an abs. Quid si etiam abfugit? turpe uisum est: & abfer noluerunt, aufer maluerunt: quæ præpositio præter hæc duo uerba, nullo alio in uerbo reperitur. Noti erant, & naui, & nari: quibus cum IN præponi oporteret; dulcius uisum est, ignoti, ignaui, ignari, dicere, quàm ut ueritas postulabat. Ex usu dicunt, & è repub. quòd in altero uocalis excipiebat, in altero esset asperitas, nisi literam sustulisses, ut

exegit, edixit, effecit, extulit, edidit, adiuncti uerbi primam literam præpositio commutauit, ut subegit, summutauit, sustulit. Quid in uerbis iunctis? quàm scite insipientem, non insapientem? iniquum, non inæquum? tricipitem, non tricapitem? concisum, non concæsum? ex quo quidá pertisum etiam uolunt: quod eadem consuetudo non probauit. Quid uero hoc elegantius, quod non fit natura, sed quodam instituto? inclytus dicimus breui prima litera, insanus producta: inhumanus breui, infelix longa. & ne multis, quibus in uerbis eæ primæ literæ sunt, quæ in sapiente atque felice, producte dicitur, in cæteris omnibus breuiter. itemq; composuit, consueuit, concrepuit, confecit: consule ueritatem, reprehendet: refer ad aures, probabunt. quære, cur? ita se dicent iuuari. uoluptati autem aurium morigerari debet oratio. quin ego ipse, cum scirem ita maiores locutos esse, ut nusquam nisi in uocali aspiratione uterentur, loquebar sic, ut pulcros, & Cetegos, triumpos, Cartaginem dicerem: aliquando, idq; sero, conuitio aurium, cum extorta mihi ueritas esset, usum loquendi populo concessi, scientiam mihi reseruaui. Orciuios tamen, & Matones, Otones, Cæpiones, sepulcra, coronas, lacrymas dicimus, quia per aurium iudicium semper licet. Purrum semper Ennius, nunquam Pyrrhum. Vi patefecerunt Fruges, non Phryges, ipsius antiqui declarant libri: nec enim Græcam literam adhibebant, nunc autem etiam duas: & cum Phrygum, & cum Phrygibus dicendum esset, absurdum erat aut tantum Barbaris casibus Græcam literam adhibere, aut recto casu so=

lum Græce loqui: tamen & Phryges & Pyrrhum aurium causa dicimus. Quin etiam, quod iam subrusticum uidetur, olim autem politius, eorum uerborum, quorum eædem erant postremæ duæ literæ, quæ sunt in optumus, postremam literam detrahebant, nisi uocalis insequebatur. ita non erat ea offensio in uersibus, quam nunc fugiunt poetæ noui. ita enim loquebamur,

Qui est omnibu' princeps: non, omnibus princeps. &,
Vita illa dignu' locóq;: non, dignus.

quòd si indocta consuetudo tam est artifex suauitatis, quid ab ipsa tandem arte & doctrina postulari putamus? Hæc dixi breuius, quàm si hac de re una disputarem; (est enim hic locus late patens, de natura, usúq; uerborum) longius autem, quàm instituta ratio postulabat. Sed quia rerum uerborúmq; iudicium prudentiæ est, uocum autem, & numerorum aures sunt iudices; & quòd illa ad intelligentiam referuntur, hæc ad uoluptatē: in illis ratio inuenit, in his sensus artem. aut enim negligenda nobis fuit uoluptas eorum, quibus probari uolebamus, aut ars eius conciliandæ reperienda. Duæ sunt igitur res, quæ permulceant aures, sonus, & numerus. De numero mox, nunc de sono quærimus. Verba, ut supra diximus, legenda sunt potissimum bene sonantia, sed ea non, ut poetæ, exquisitæ ad sonum, sed sumpta de medio.

Quà pontus Helles- superat modum. at
Auratus aries Colchorum-

splendidis nominibus illuminatus est uersus: sed proximus inquinatus insuauissima litera finitus,

Frugifera & ferta arua Asiæ tenet.

quare bonitate potius nostrorum uerborum utamur, quàm splendore Græcorum: nisi forte sic loqui pœnitet,

Quá tempestate Paris Helenam.

& quæ sequuntur. imo uero ista sequamur, asperitatemq; fugiamus,

Habeo istam ego perterricrepam. Idemq;,

Versutiloquas malitias.

Nec solum componentur uerba ratione, sed etiam finientur: quoniã id iudiciũ esse alterũ auriũ diximus. Sed finiuntur aut compositione ipsa, & quasi sua sponte, aut quodam genere uerborum, in quibus ipsis concinnitas inest: quæ siue casus habent in exitu similes, siue paribus paria redduntur, siue opponuntur contraria, suapte natura numerosa sunt, etiam si nihil est factum de industria. In huius concinnitatis consectatione Gorgiam fuisse principem accepimus, quo de genere
» *illa nostra sunt in Miloniana, Est enim iudices hæc*
» *non scripta, sed nata lex: quam non didicimus, acce-*
» *pimus, legimus, uerum ex natura ipsa arripuimus,*
» *hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed fa-*
» *cti; non instituti, sed imbuti sumus. Hæc enim talia sunt, ut, quia referuntur ad ea, ad quæ debent referri, intelligamus non quæsitum esse numerum, sed secutum. Quod fit item in contrarijs referendis: ut illa sunt, quibus non modo numerosa oratio, sed etiam uersus efficitur,*

Eam, quam nihil accusas, damnas.

condemnas diceret, qui uersum effugere uellet.

Bene quam meritam esse autumas, dicis male mereri.

Id, quod scis, prodest nihil: id, quod nescis obest. uersum efficit ipsa relatio contrariorum: id esset in oratione numerosum,

Quod scis, nihil prodest: quod nescis, multum obest. Semper hæc, quæ Græci ἀντίθετα nominant, cum contrarijs opponuntur contraria, numerum oratorium necessitate ipsa efficiunt, & eum sine industria. hoc genere antiqui iam ante Isocratem delectabantur, & maxime Gorgias, cuius in oratione plerunque efficit numerum ipsa concinnitas. nos etiam in hoc genere

» frequentes, ut illa sunt in quarto accusationis, Confer-
» te hanc pacem cum illo bello; huius Prætoris aduen-
» tum cum illius Imperatoris uictoria; huius cohortem
» impuram cum illius exercitu inuicto; huius libidines
» cum illius continentia: ab illo, qui cepit, conditas; ab
» hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas.

Ergo & hi numeri sint cogniti. Genus illud tertium explicetur quale sit, numerosæ & aptæ orationis. quod qui non sentiunt; quas aures habeant, aut quid in his hominis simile sit, nescio. meæ quidem & perfecto completoq; uerborum ambitu gaudent, & curta sentiunt, nec amant redundantia. quid dico meas? conciones sæpe exclamare uidi, cum apte uerba cecidissent: id enim expectant aures, ut uerbis colligentur sententiæ. Non erat hoc apud antiquos. & quidem nihil aliud ferè non erat. nam & uerba eligebant: & sententias graueis, & suaueis reperiebant, sed eas haud uinciebant, haud explebant. Parum hoc me ipsum delectat, inquiunt. Quid, si antiquissima illa pictura paucorum colorum magis, quàm hæc iam perfecta, dele-

ctet: illa nobis sit, credo, repetenda, hæc scilicet repudianda. Nominibus ueterum gloriantur. habet autem ut in ætatibus auctoritatem senectus, sic in exemplis antiquitas: quæ quidem apud me ipsum ualet plurimum: nec ego id, quod deest antiquitati, flagito potius, quàm laudo quod est: præsertim cum ea maiora iudicem, quæ sunt, quàm illa, quæ desunt: plus est enim in uerbis, & in sententijs boni, quibus illi excellũt, quàm in conclusione sententiarum, quam non habent. Post inuenta conclusio est: qua credo usuros ueteres illos fuisse, si iam nota atque usurpata res esset: qua inuenta omneis usos magnos oratores uidemus. sed habet nomen inuidiam, cũ in oratione iudiciali & forensi numerus Latine, Græce ῥυθμὸς inesse dicitur. nimis enim insidiarum ad capiendas aures adhiberi uidetur, si etiam in dicendo numeri ab oratore quæruntur. hoc freti isti, & ipsi infracta & amputata loquuntur; & eos uituperant, qui apta & finita pronunciant. si inanibus uerbĩs, leuibusq; sẽtẽtijs, iure: sin probæ res, lecta uerba, quid est cur claudicare, aut insistere orationem malint, quàm cum sententia pariter excurrere? hic enim inuidiosus numerus nihil affert aliud, nisi ut sit apte uerbis comprehensa sententia: quod fit etiam ab antiquis, sed plerunque casu, sæpe natura: & quæ ualde laudantur apud illos, ea ferè, quia sunt cõclusa, laudãtur. et apud Græcos quidem iã anni propè CCCC sunt, cum hoc probatur: nos nuper agnouimus. ergo Ennio licuit uetera contemnenti dicere,

Versibu' quos olim Fauni, uatesq; canebant:

mihi de antiquis eodem modo non licebit? præsertim

cum dicturus non sim,
Ante hunc,- *ut ille : nec quæ sequuntur,*
Nos *ausi reserare.- legi enim, audiuiq; nonnullos, quorum propemodum absolute concluderetur oratio. quod qui non possunt, non est eis satis non contemni, laudari etiam uolunt. ego autem illos ipsos laudo, idq; merito, quorum se isti imitatores esse dicunt: (etsi in eis aliquid desidero) hos uero minime, qui nihil illorum nisi uitium sequuntur, cum à bonis absint longissime.* Q*uòd si aures tam inhumanas, tamq; agrestes habent, ne doctissimorum quidem uirorum eos mouebit auctoritas? omitto* I*socratem, discipulosq; eius* E*phorum & Naucratem: quanquam orationis faciendæ & ornandæ auctores locupletissimi, summi ipsi oratores, esse debeant: sed quis omnium doctior, quis acutior, quis in rebus uel inueniendis uel iudicandis acrior Aristotele fuit? quis porrò* I*socrati est aduersatus infensius? is igitur uersum in oratione uetat esse, numerum iubet.* E*ius auditor* T*heodectes, in primis, ut* A*ristoteles sæpe significat, politus scriptor, atque artifex, hoc idem & sentit, & præcipit.* T*heophrastus uero iisdem de rebus etiam accuratius. quis ergo istos ferat, qui hos auctores non probent? nisi omnino hæc esse ab his præcepta nesciunt. quod si ita est: (nec uero aliter existimo) quid, ipsi suis sensibus non mouentur? nihil'ne eis inane uidetur, nihil inconditum, nihil curtum, nihil claudicans, nihil redundans?* I*n uersu quidem theatra tota exclamant, si fuit una syllaba aut breuior, aut longior.* N*ec uero multitudo pedes nouit, nec ullos numeros te=*

net: nec, illud, quod offendit, aut cur, aut in quo offendat, intelligit: & tamen omnium longitudinum & breuitatum in sonis, sicut acutarum grauiumq; uocũ, iudicium ipsa natura in auribus nostris collocauit. Vis'ne igitur Brute totum hũc locum accuratius etiam explicemus, quàm illi ipsi, qui & hæc, & alia nobis tradiderunt; an ijs contenti esse, quæ ab illis dicta sunt, possumus? Sed quid quæro, uelis ne; cum literis tuis eruditissime scriptis, te id uel maxime uelle, perspexerim? Primum ergo origo, deinde causa, post natura, tum ad extremum usus ipse explicetur orationis aptæ atque numerosæ. Nam qui Isocratem maxime mirantur, hoc in eius summis laudibus ferunt, quòd uerbis solutis numeros primus adiunxerit. cum enim uideret oratores cum seueritate audiri, poetas autem cum uoluptate; tum dicitur numeros secutus, quibus etiam in oratione uteremur, cum iucunditatis causa, tum ut uarietas occurreret satietati. quod ab his uere quadam ex parte, non totum dicitur. nam neminem in eo genere scientius uersatum Isocrate confitendum est: sed princeps inueniendi fuit Thrasymachus: cuius omnia nimis etiam extant scripta numerose. nam, ut paulo ante dixi, paria paribus adiuncta, & similiter definita, itemq; contrarijs relata contraria, quæ sua sponte, etiam si id non agas, cadunt plerunque numerose, Gorgias primus inuenit: sed his est usus intemperantius. id autem est genus, ut ante dictum est, ex tribus partibus collocationis alterum. horum uterque Isocratem ætate præcurrit: ut eos ille moderatione, non inuentione uicerit. est enim ut in transferendis, facien-

disq́; uerbis tranquillior, sic in ipsis numeris sedatior. Gorgias autem auidior est generis eius, & his festiuitatibus (sic enim ipse censet) insolentius abutitur, quas Isocrates, cum tamen audiuisset in Thessalia adolescens senem iam Gorgiam, moderatius temperauit. quin etiam se ipse tantum, quantum ætate procedebat, (propè enim centum confecit annos) relaxarat à nimia necessitate numerorum: quod declarat in eo libro, quem ad Philippum Macedonem scripsit, cum iam admodum esset senex: in quo dicit sese iam minus seruire numeris, quàm solitus esset. ita non modo superiores, sed etiam se ipse correxerat. Quoniam igitur habemus aptæ orationis eos principes auctoresq́;, quos dicimus, & origo inuenta est; causa quæratur. quæ sic aperta est, ut mirer ueteres non esse commotos, præsertim cum, ut fit, fortuito sæpe aliquid concluse apteq́; dicerent; quod cum animos hominum, aureisq́; pepulisset, ut intelligi posset, id, quod casus effudisset, cecidisse iucunde, notandum certe genus, atque ipsi sibi imitandi fuerunt. aures enim, uel animus aurium nuncio naturalem quandam in se continet uocum omnium mensionem. itaque & longiora, & breuiora iudicat, & perfecta, ac moderata semper expectat. mutila sentit quædam, & quasi decurtata: quibus, tanquam debito fraudetur, offenditur. productiora alia, & quasi immoderatius excurrentia: quæ magis etiam aspernantur aures: quòd cum in plerisque, tum in hoc genere, nimium quod est, offendit uehementius, quàm id, quod uidetur parum. Vt igitur poetica, & uersus inuentus est terminatione aurium, obseruatione pruden=

tium: sic in oratione animaduersum est, multo illud quidem serius, sed eadem natura admonente, esse quosdam certos cursus, conclusionesq; uerborum. Quoniam igitur causam quoque ostendimus, naturam nunc, (id enim erat tertium) si placet, explicemus: quæ disputatio non huius instituti sermonis est, sed artis intimæ. Quæri enim potest, qui sit orationis numerus, & ubi sit positus, & natus ex quo, & is unus ne sit, an duo, an plures, quáq; ratione componatur, & ad quam rem, & quando, & quo loco, & quemadmodum adhibitus aliquid uoluptatis afferat. Sed ut in plerisque rebus, sic in hac duplex est considerandi uia; quarum altera est longior, breuior altera, eadem etiam planior. Est autem lõgioris prima illa quæstio, sit ne omnino ulla numerosa oratio: (quibusdã enim nõ uidetur: quia nihil insit in ea certi; ut in uersibus: & quòd ipsi, qui affirmant eos esse numeros, rationem, cur sint, non queant reddere) deinde si sit numerus in oratione, qualis sit, aut quales, & è poeticis ne numeris, an ex alio genere quodam: & si è poeticis, quis eorum sit, aut qui: nanque alijs unus modo, alijs plures, alijs omnes ijdem uidentur: deinde, quicũque sunt, siue unus, siue plures, cõmunes ne sint omni generi orationis; quoniam aliud genus est narrandi, aliud persuadendi, aliud docendi; an dispares numeri cuique orationis generi accõmodentur: si cõmunes, qui sint: si dispares, quid intersit, et cur nõ æque in oratione atque in uersu numerus appareat: deinde quod dicitur in oratione numerosum, id utrum numero solum efficiatur, an etiam uel cõpositione quadam, uel genere uerborum: an est suum cuiusque, ut

numerus interuallis, cõpositio uocibus, genus ipsum uerborum quasi quædam forma & lumen orationis appareat, sitq́; omnium fons compositio, ex eaq́; & numerus efficiatur, & ea quæ dicuntur orationis quasi formæ & lumina, quæ, ut dixi, Græci uocant σχήματα. At non est unum, nec idem, quod uoce iucundum est, & quod moderatione absolutum, et quod illuminatum genere uerborum: quanquam id quidem finitimum est numero, quia per se plerunque perfectum est: compositio autem ab utroque differt, quæ tota seruit grauitati uocum, aut suauitati. Hæc igitur ferè sunt, in quibus rei natura quærenda sit. Esse ergo in oratione numerum quendam, non est difficile cognoscere: iudicat enim sensus: in quo iniquum est, quod accidit, non agnoscere, si, cur id accidat, reperire nequeamus. neque enim ipse uersus ratione est cognitus, sed natura atque sensu, quem dimensa ratio docuit quid acciderit: ita notatio naturæ & animaduersio peperit artem. Sed in uersibus res est apertior. quanquam etiam à modis quibusdam cantu remoto soluta esse uideatur oratio, maximeq́; id in optimo quoque eorum poetarum, qui λυρικοὶ à Græcis nominantur: quos cum cantu spoliaueris, nuda penè remanet oratio. Quorum similia sunt quædam etiã apud nostros: uelut ille in Thyeste,

Quemnam te esse dicam? qui tarda in senectute.

& quæ sequuntur: quæ, nisi cũ tibicen accessit, orationi sunt solutæ simillima. At comicorũ senarij propter similitudinem sermonis sic sæpe sunt abiecti, ut nonnũquam uix in his numerus et uersus intelligi possit: quo est ad

inueniendum difficilior in oratione numerus, quàm in uersibus. Omnino duo sunt, quæ condiant orationem, uerborum, numerorumq; iucunditas. In uerbis inest quasi materia quædam, in numero autem expolitio. sed ut cæteris in rebus, necessitatis inuenta antiquiora sunt, quàm uoluptatis: ita & in hac re accidit, ut multis seculis ante oratio nuda ac rudis ad solos animorum sensus exprimendos fuerit reperta, quàm ratio numerorum causa delectationis aurium excogitata. itaque & Herodotus, & eadem superiorq; ætas numero caruit, nisi quando temere ac fortuito: & scriptores perueteres de numero nihil omnino, de oratione præcepta multa nobis reliquerunt. nam quod & facilius est, & magis necessarium, id semper ante cognoscitur. itaque tralata, aut facta, aut iuncta uerba facile sunt cognita, quia sumebantur è consuetudine, quotidianoq; sermone. numerus autem non domo depromebatur, neque habebat aliquam necessitudinem, aut cognationem cum oratione: itaque serius aliquanto notatus & cognitus, quasi quandam palæstram, & extrema lineamenta orationi attulit. quòd si & angusta quædam atque concisa, et alia est collatata & diffusa oratio: necesse est id non literarum accidere natura, sed interuallorum longorum & breuium uarietate: quibus implicata, atque permista oratio, quoniam tum stabilis est, tum uolubilis, necesse est eiusmodi naturam numeris contineri. Nam circuitus ille, quem sæpe iam diximus, incitatior numero ipso fertur, & labitur, quoad perueniat ad finem, & insistat. Perspicuum est igitur, numeris astrictam orationem esse debere,

bere, carere uersibus: sed, hi numeri poetici ne sint, an ex alio genere quodam, deinceps uidendum. Nullus est igitur numerus extra poeticos: propterea quòd definita sunt genera numerorum: nam omnis talis est, ut unus sit è tribus. Pes enim, qui adhibetur ad numeros, partitur in tria, ut necesse sit partem pedis aut æqualem esse alteri parti, aut altero tanto, aut sesqui esse maiorem. Ita fit æqualis dactylus, duplex iambus, sesqui pæan: qui pedes in orationem non cadere qui possunt? quibus ordine locatis, quod efficitur, numerosum sit necesse est. Sed quæritur, quo numero, aut quibus potissimum sit utendum. Incidere uero omnes in oratione, etiam ex hoc intelligi potest, quòd uersus sæpe in oratione per imprudentiam dicimus, quod uehementer est uitiosum: sed non attendimus, neque exaudimus nosmet ipsos. Senarios uero, & hyponacteos effugere uix possumus. magnam enim partem ex iambis nostra constat oratio. sed tamen eos uersus facile agnoscit auditor: sunt enim usitatissimi. inculcamus autem per imprudentiam sæpe etiam minus usitatos, sed tamen uersus, uitiosum genus, & longa animi prouisione fugiendum. Elegit ex multis Isocratis libris triginta fortasse uersus Hieronymus, Peripateticus in primis nobilis, plerosque senarios, sed etiam anapæsticos: quo quid potest esse turpius? etsi in eligendo fecit malitiose: prima enim syllaba dempta in primo uerbo sententiæ, postremum ad uerbum primam rursus syllabam adiunxit insequentis. ita factus est anapæstus is, qui Aristophaneus nominatur. quod ne accidat, obseruari nec potest, nec necesse est. Sed tamen hic corrector

in eo ipso loco, quo reprehendit, ut à me animaduersum est studiose inquirente in eum, immittit imprudens ipse senarium. Sit igitur hoc cognitum, in solutis etiam uerbis inesse numeros, eosdemq́; esse oratorios, qui sint poetici. Sequitur ergo, ut, qui maxime cadant in orationem aptam numeri, uidendum sit. sunt enim, qui iambicum putent, quòd sit orationi simillimus: qua de causa, fieri, ut is potissimum propter similitudinem adhibeatur in fabulis, quòd ille dactylicus numerus hexametrorum magniloquentiæ sit accommodatior. Ephorus autem leuis ipse orator, sed profectus ex optima disciplina, paana sequitur, aut dactilum: fugit autem spondeum & trochæum. quòd enim pæan habeat tres breues, dactylus autem duas; breuitate & celeritate syllabarum labi putat uerba procliuius, contraq́; accidere in spondeo & trochæo, quòd alter è longis constaret, alter è breuibus fieret; alteram nimis incitatam, alteram nimis tardam orationem, neutram temperatam. Sed illi priores errant, & Ephorus in culpa est. nam qui pæana prætereunt, non uident mollissimum à sese numerum, eundemq́; amplissimum præteriri. quod longe Aristoteli uidetur secus; qui iudicat heroum numerum grandiorem, quàm desideret soluta oratio; iambum autem nimis è uulgari esse sermone. ita neque humilem, nec abiectam orationem, nec nimis altam, & exaggeratam probat: plenam tamen eam uult esse grauitatis, ut eos, qui audient, ad maiorem admirationem possit traducere. Throchæum autem, qui est eodem spatio quo choreus, cordacem appellat, quia contractio & breuitas

dignitatem non habeat. ita pæana probat, eoq; ait uti omnes, ſed ipſos non ſentire cum utantur; eſſe autem tertium, ac medium inter illos, ſed ita factos eos pedes eſſe, ut in eis ſingulis modus inſit aut ſeſquiplex, aut duplex, aut par. itaque illi, de quibus ante dixi, tantummodo commoditatis habuerunt rationem, nullam dignitatis. iambus enim & dactylus in uerſum cadunt maxime. itaque ut uerſum fugimus in oratione, ſic hi ſunt euitandi continuati pedes. aliud enim quiddam eſt oratio; nec quidquam inimicius, quàm illa uerſibus. Pæan autem minime eſt aptus ad uerſum: quo libentius eum recepit oratio. Ephorus uero, ne ſpondeũ quidem, quem fugit, intelligit eſſe æqualem dactylo, qué probat: ſyllabis enim metiendos pedes, non interuallis exiſtimat: quod idem facit in trochæo, qui temporibus & interuallis eſt par iambo: ſed eo uitioſus in oratione, ſi ponatur extremus, quòd uerba melius in ſyllabas longiores cadunt. Atque hæc, quæ ſunt apud Ariſtotelem, eadem à Theophraſto, Theodecteq; de pæane dicuntur. Ego autem ſentio omneis in oratione eſſe quaſi permixtos, & confuſos pedes. nec enim effugere poſſemus animaduerſionem, ſi ſemper iiſdem uteremur: quia nec numeroſa eſſe, ut poema, neque extra numerum, ut ſermo uulgi eſt, debet oratio. alterum nimis eſt uinctũ, ut de induſtria factũ appareat: alterũ nimis diſſolutum, ut peruagatum ac uulgare: ut ab altero non delectere, alterum oderis. Sit igitur, ut ſupra dixi, permixta & temperata numeris, nec diſſoluta, nec tota numeroſa, pæane maxime, (quoniam optimus auctor ita cenſet) ſed reliquis etiam nu-

meris, quos ille præterit, temperata. Quos autem numeros cum quibus tanquam purpuram misceri oporteat, nunc dicendum est, atque etiam quibus orationis generibus sint quique accommodatissimi. Iambus enim frequentissimus est in ijs, quæ demisso atque humili sermone dicũtur: pæan autem in amplioribus, in utroque dactylus: ita in uaria et perpetua oratione hi sunt inter se miscendi & temperandi. sic minime animaduertetur delectationis aucupium, & quadrandæ orationis industria: quæ latebit eo magis, si & uerborũ & sententiarum ponderibus utemur. nam qui audiunt, hæc duo animaduertunt, & iucunda sibi censent, uerba dico, & sententias: eaq; dum animis attentis admirantes excipiunt, fugit eos & præteruolat numerus: qui tamen si abesset, illa ipsa delectarent. Nec uero nimius is cursus est numerorum, orationis dico, (nam est longe aliter in uersibus) nihil ut fiat extra modum: nam id quidem esset poema. sed omnis nec claudicans, nec quasi fluctuans, & æqualiter constanterq; ingrediens, numerosa habetur oratio. Atque id in dicendo numerosum putatur, non quod totum constat è numeris, sed quod ad numeros proxime accedit. quo etiam difficilius est oratione uti, quàm uersibus: quòd in illis certa quædam & definita lex est, quam sequi sit necesse; in dicendo autem nihil est propositum, nisi aut ne immoderata, aut angusta, aut dissoluta, aut fluens sit oratio. itaque non sunt in ea tãquam tibicini percussionum modi, sed uniuersa comprehensio, & species orationis clausa, & terminata est, quod uoluptate aurium iudicatur. Solet autem quæri, toto ne in ambitu

uerborum numeri tenendi sint, an in primis partibus atque in extremis. Plerique enim censent cadere tantũ numerose oportere, terminariq́; sententiã. Est autem, ut id maxime deceat, non id solum: ponendus est enim ille ambitus, non abijciendus. quare cum aures extremum semper expectent, in eoq́; acquiescant, id uacare numero non oportet: sed ad hunc exitum tamen à principio ferri debet uerborum illa comprehensio, & tota à capite ita fluere, ut ad extremum ueniens ipsa consistat. id autem bona disciplina exercitatis, qui & multa scripserint, &, quæcunque etiam sine scripto dicerent, similia scriptorum effecerint, non erit difficillimum. Ante enim circunscribitur mente sententia, cõfestimq́; uerba concurrunt, quæ mens eadem, qua nihil est celerius, statim dimittit, ut suo quodque loco respondeat, quorum descriptus ordo aliàs alia terminatione concluditur: atque omnia illa & prima, & media uerba spectare debent ad ultimum. interdum enim cursus est in oratione incitatior, interdum moderata ingressio: ut iam à principio uidendum sit, quemadmodum uelis uenire ad extremum: nec in numeris magis, quàm in reliquis ornamentis orationis, eadem cum faciamus quæ poetæ, effugimus tamen in oratione poematis similitudinem. est enim in utroque & materia, & tractatio; materia in uerbis, tractatio in collocatione uerborum. Ternæ autem sunt utriusque partes uerborũ, translatũ, nouũ, priscũ: nam de proprijs nihil hoc loco dicimus. Collocationis autem eæ, quas diximus, cõpositio, concinnitas, numerus: sed in utroque frequentiores sunt, & liberiores poetæ. nam & trans-

ferunt uerba cum crebrius, tum etiam audacius: & priscis libentius utuntur, & liberius nouis. quod idem fit in numeris, in quibus quasi necessitati parere coguntur. sed tamen hæc nec nimis esse diuersa, neque ullo modo coniuncta intelligi licet. ita fit, ut non item in oratione, ut in uersu, numerus extet; idq́;, quod numerosum in oratione dicitur, non semper numero fiat, sed nonnunquam aut concinnitate, aut constructione uerborum. Ita si numerus orationis quæritur qui sit: omnis est; sed alius alio melior atque aptior. si locus: in omni parte uerborum. si unde ortus sit: ex aurium uoluptate. si componendorum ratio: dicetur alio loco, quia pertinet ad usum, quæ pars quarta & extrema nobis in diuidendo fuit. si ad quam rem adibeatur: ad delectationẽ. si quando: semper. si quo loco: in tota continuatione uerborum. si quæ res efficiat uoluptatem: eadem quæ in uersibus, quorum modum notat ars, sed aures ipsæ tacito eum sensu sine arte definiunt. Satis multa de natura: sequitur usus, de quo est accuratius disputandũ. In quo quæsitum est, in toto ne circuitu illo orationis, quem Græci περίοδον, nos tum ambitum, tum circuitum, tum comprehensionem, aut continuationem, aut circunscriptionem dicimus; an in principijs solum, an in extremis, an in utraque parte numerus tenendus sit. Deinde, cum aliud uideatur esse numerus, aliud numerosum; quid intersit. Tum autem, in omnibus ne numeris æqualiter particulas deceat incidere, an facere alias breuiores, alias longiores: idq́; quando, aut cur, quibusq́; partibus, pluribus ne an singulis, imparibus an

æqualibus, & quando aut istis aut illis sit utendum; quæq; inter se aptissime collocentur, & quo modo, an omnino nulla sit in eo genere distinctio: quodq; ad rem maxime pertinet, qua ratione numerosa fiat oratio. Explicandum etiam est, unde orta sit forma uerborum: dicendumq;, quantos circuitus facere deceat. Deq; eorum particulis, & tanquam incisionibus disserendum est: quærendumq; utrum una species & longitudo sit earum, an ne plures: & si plures, quo loco, aut quando, quoq; genere uti oporteat. Postremo totius generis utilitas explicanda est: quæ quidem patet latius: non ad unam enim rem aliquam, sed ad plures accommodatur. Ac l cet non ad singulas res respondentem de uniuerso genere sic dicere, ut etiam singulis satis responsum esse uideatur. Remotis igitur reliquis generibus unum selegimus hoc, quod in causis foroq; uersatur, de quo diceremus. Ergo in alijs, id est in historia, & in eo quod appellamus ἐπιδεικτικὸν, placet omnia dici Isocrateo, Theopompeoq; more, illa circunscriptione, ambituq;, ut tanquam in orbe inclusa currat oratio, quoad insistat in singulis perfectis, absolutisq; sententijs. itaque posteaquam est nata hæc uel circunscriptio, uel comprehensio, uel continuatio, uel ambitus, si ita licet dicere; nemo, qui aliquo esset in numero, scripsit orationem generis eius, quod esset ad delectationem comparatum, remotumq; à iudicijs, forensiq; certamine, quin redigeret omneis ferè in quadrum numerumq; sententias. nam cum is est auditor, qui non uereatur ne compositæ orationis insidijs sua fides attentetur, gratiam quoque habet oratori uolu-

ptati aurium seruienti. Genus autem hoc orationis neque totum assumẽdum est ad causas forenses, neque omnino repudiandum. si enim semper utare; cum satietatem affert, tum, quale sit, etiam ab imperitis agnoscitur. Detrahit præterea actionis dolorem, aufert humanum sensum actoris, tollit funditus ueritatem & fidẽ. Sed quoniam adhibenda nonnunquam est; primũ uidendum est, quo loco; deinde, quàm diu retinenda sit; tum, quot modis commutanda. Adhibenda est igitur numerosa oratio, si aut laudandũ est aliquid ornatius, ut nos in accusationis secũdo de Siciliæ laude diximus, aut in senatu de Consulatu meo: aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis desiderat, quàm doloris, ut in quarto accusationis de Ennensi Cerere, de Segestana Diana, de Syracusarum situ diximus. Sæpe etiam in amplificanda re, concessu omnium funditur numerose, & uolubiliter oratio. Id nos fortasse non perfecimus, conati quidem sæpissime sumus: quod pluribus locis perorationes nostræ uoluisse nos, atque animo contendisse declarant. id autem tum ualet, cum is, qui audit, ab oratore iam obsessus est, ac tenetur. non enim id agit, ut insidietur, & obseruet: sed iam fauet, processumq; uult, dicendiq; uim admirans, non inquirit quod reprehendat. Hæc autem forma retinenda non diu est, nec dico in peroratione, quam ipse includit, sed in orationis reliquis partibus. nam cum sis ijs locis usus, quibus ostendi licere; transferenda tota dictio est ad illa, quæ nescio cur, cum Græci κόμματα & κῶλα nominent, nos non recte incisa & membra dicamus. neque enim esse possunt rebus ignotis

nota nomina: sed cum uerba aut suauitatis, aut inopiæ causa transferre soleamus, in omnibus hoc fit artibus, ut, cum id appellandum sit, quod propter rerum ignorationem ipsarum nullum habuerit ante nomen, necessitas cogat aut nouum facere uerbum, aut à simili mutuari. Quo autem pacto deceat incise membratim ue dici, iam uidebimus. nunc, quot modis mutentur comprehensiones cóclusionesq;, dicendum est. Fluit omnino numerus à primo, tum incitatius breuitate pedum, tũ proceritate tardius. cursum contentiones magis requirunt, expositione rerum tarditatem. Insistit autem ambitus modis pluribus: è quibus unum est secuta Asia maxime, qui dichoreus uocatur, cum duo extremi chorei sunt, id est è singulis longis & breuibus. explanandum est enim, quòd ab alijs ijdem pedes alijs nominantur uocabulis. Dichoreus non est ille quidem sua sponte uitiosus in clausulis; sed in orationis numero nihil est tam uitiosum, quàm si semper est idem. cadit autem per se ille praclare: quo etiam satietas formidanda est magis. me stante C. Carbo C. F. Tribunus pl. in concione dixit his uerbis: O Marce Druse, patrem appello. hæc quidem duo binis pedibus incisim: dein membratim: Tu dicere solebas, sacram esse remp. hæc item membra ternis. post ambitus: Quicunque eam uiolauissent, ab omnibus esse ei pœnas persolutas. dichoreus: nihil enim ad rem, extrema illa longa sit, an breuis. deinde: Patris dictum sapiens, temeritas filij comprobauit. hoc dichoreo tantus clamor concionis excitatus est, ut admirabile esset. Quæro, non ne id numerus effecerit? uerborum ordinem immuta, fac

ſic, Comprobauit filij temeritas : iam nihil erit: etſi temeritas ex tribus breuibus & longa eſt:quẽ Ariſtoteles ut optimum probat,à quo diſſentio . At eadem uerba, eadem ſententia : animo iſtuc ſatis eſt,auribus non ſatis . Sed id crebrius fieri non oportet . primum enim numerus agnoſcitur,deinde ſatiat, poſtea cognita facilitate contemnitur . Sed ſunt clauſulæ plures, quæ numeroſe & iucunde cadant . nam & creticus, qui eſt è longa & breui & longa, & eius æqualis pæan, qui ſpatio par eſt, ſyllaba longior, quamcommodiſſime putatur in ſolutam orationem illigari, cum ſit duplex . nam aut è longa & tribus breuibus, qui numerus in primo uiget, iacet in extremo ; aut totidem breuibus & longa, in quem optime cadere cenſent ueteres, ego non plane reijcio, ſed alios antepono . Ne ſpondeus quidem funditus eſt repudiandus : etſi, quòd eſt è longis duabus, hebetior uidetur, & tardior : habet tamen ſtabilem quendam & non expertem dignitatis gradum : in inciſionibus uero multo magis, & in membris : paucitatem enim pedum grauitatis ſuæ tarditate compenſat . Sed hos cum in clauſulis pedes nomino, non loquor de uno pede extremo : adiungo, quod minimum ſit, proximum ſuperiorem, ſæpe etiam tertium . Ne iambus quidem,qui eſt è breui & longa,aut par choreo, qui habet tres breues, ſed ſpatio par non ſyllabis,aut etiam dactylus,qui eſt è longa & duabus breuibus, ſi eſt proximus à poſtremo, parum uolubiliter peruenit ad exremum, ſi eſt extremus choreus aut ſpondeus. nunquã enim intereſt,uter ſit eorum in pede extremo. Sed ijdem hi tres pedes male con

cludunt, si quis eorum in extremo locatus est, nisi cum pro cretico postremus est dactylus. nihil enim interest, dactylus sit extremus, an creticus: quia, postrema syllaba breuis, an longa sit, ne in uersu quidem refert. Quare etiã pæana qui dixit aptiorem, in quo esset longa postrema, uidit parum: quoniam nihil ad rem est, postrema quàm longa sit: Iam pæan, quòd plures habeat syllabas quàm treis, numerus à quibusdam, non pes habetur. est quidem, ut inter omneis constat antiquos, Aristotelem, Theophrastum, Theodectem, Ephorum, unus aptissimus orationi uel orienti, uel mediæ: putant illi etiam cadenti: quo loco mihi uidetur aptior creticus. Dochimus autem è quinque syllabis, breui, duabus longis, breui, longa, ut est hoc, Amicos tenes, quouis loco aptus est, dum semel ponatur: iteratus, aut continuatus numerum apertum & nimis insignem facit. His igitur tot commutationibus tamq; uarijs si utemur, nec deprehẽdetur manifesto quid à nobis de industria fiat, & occurretur satietati. Et quia non numero solum numerosa oratio, sed & compositione fit, & genere, quod ante dictum est: concinnitatis compositione potest intelligi, cum ita structa uerba sunt, ut numerus non quæsitus, sed ipse secutus esse uideatur: ut apud Crassum, Nam ubi lubido dominatur, innocentiæ leue præsidium est. Ordo enim uerborum efficit numerum sine ulla aperta oratoris industria. itaque si quæ ueteres illi (Herodotum dico, & Thucydidem, totamq; eam ætatem) apte numeroseq; dixerunt, ea non numero quæsito, sed uerborum collocatione ceciderunt. formæ uero quædam sunt oratio-

nis, in quibus ea concinnitas inest, ut sequatur numerus necessario. nam cũ aut par pari refertur, aut contrarium contrario opponitur, aut quæ similiter cadunt uerba uerbis comparantur; quidquid ita concluditur, plerunque fit ut numerose cadat. quo de genere cum exemplis supra diximus: ut hæc quoque copia facultatem afferat, non semper eodem desinendi: nec tamen hæc ita sunt arcta & astricta, ut ea, cum uelimus, laxare nequeamus. Multum interest, utrum numerosa sit, id est similis numerorum, an planè è numeris constet oratio. alterum si fit, intolerabile uitium est: alterum nisi fit, dissipata, & inculta, & fluens est oratio. Sed quoniam non modo non frequenter, uerum etiam raro in ueris causis, aut forensibus circunscripte numeroséq; dicendum est: sequi uidetur, ut uideamus quæ sint illa, quæ supra dixi, incisa, quæ membra. hæc enim in ueris causis maximam partem orationis obtinent. Constat enim ille ambitus & plena comprehensio è quatuor ferè partibus, quæ membra dicimus, ut & aures impleat, & ne breuior sit quàm satis sit, neque longior. quanquam utrunque nonnunquam, uel potius sæpe accidit, ut aut citius insistendum sit, aut longius procedendum; ne breuitas defraudasse aures uideatur, né'ue longitudo obtudisse. sed habeo mediocritatis rationem. nec enim loquor de uersu, & est liberior aliquanto oratio. È quatuor igitur, quasi hexametrorum instar uersuum quod sit, constat ferè plenà comprehensio. His igitur singulis uersibus quasi nodi apparent continuationis, quos in ambitu coniungimus. Sin membratim uolumus dicere, insistimus: idq; cum opus

est, ab isto cursu inuidioso facile nos & saepe diiungimus. Sed nihil tam debet esse numerosum, quàm hoc, quod minime apparet, & ualet plurimũ. Ex hoc genere illud est Crassi, Missos faciant patronos, ipsi prodeãt. Nisi interuallo dixisset, Ipsi prodeant, sensisset profecto effugisse senarium: omnino melius caderet, prodeant ipsi. Sed de genere nunc disputo. Cur clandestinis consilijs nos oppugnant? cur de perfugis nostris copias comparant contra nos? Prima sunt illa duo, quae κόμματα Graeci uocant, nos incisa dicimus: deinde tertium: κῶλον illi, nos membrum. Sequitur non longa: ex duobus enim uersibus, id est membris, perfecta comprehensio est, & in spondaeos cadit. et Crassus quidem sic plerunque dicebat, idq; ipse genus dicendi maxime probo. Sed quae incisim aut membratim efferuntur, ea uel aptissime cadere debent. ut est apud me, Domus tibi deerat? at habebas. pecunia superabat? at egebas. Haec incise dicta sunt quatuor: at membratim quae sequuntur duo, Incurristi amens in columnas: in alienos insanus insanisti. Deinde omnia tanquam crepidine quadam comprehensione lõgiore sustinentur. Depressam, caecam, iacentem domum pluris, quàm te, & quàm fortunas tuas, aestimasti: dichoreo finitur.

* At spondaeus proximum illud. nam in ijs, quibus ut pugiunculis uti oportet, breuitas facit ipsa liberiores pedes. saepe enim singulis utendum est, plerũque binis & utrisque addi pedis pars potest, non ferè ternis amplius. Incisim autem & membratim tractata oratio in ueris causis plurimum ualet, maximeq; his locis, cum aut arguas, aut refellas: ut nostra in Corneliana secunda,

„ O' callidos homines, ò rem excogitatam, ò ingenia me=
„ tuenda. Membratim adhuc, deinde cæsim diximus.
„ rursus membratim, Testes dare uolumus. Extrema se=
quitur comprehensio, sed ex duobus membris, quæ non
„ potest esse breuior: Quem quæso nostrum fefellit, ita
uos esse facturos? Nec ullum genus est dicendi aut me=
lius, aut fortius, binis aut ternis ferire uerbis, nonnun=
quam singulis, paulo aliàs pluribus: inter quas uarijs
clausulis interponit se raro numerosa comprehensio:
quam peruerse fugiens Hegesias, dum ille quoque imi=
tari Lysiam uult, alterũ penè Demosthenem saltat, inci=
dens particulas. & is quidem non minus sententijs
peccat, quàm uerbis: ut non quærat, quem appellet
ineptum, qui illum cognouerit. Sed ego illa Crassi, &
nostra posui, ut, qui uellet, auribus ipsis, quid numero=
sum etiam in minimis particulis orationis esset, iudica=
ret. Et quoniam plura de numerosa oratione diximus,
quàm quisquam ante nos: nunc de eius generis utili=
tate dicemus. Nihil enim est aliud Brute, quod qui=
dem tu minime omnium ignoras, pulchre & oratorie
dicere, nisi optimis sententijs, uerbisq; lectissimis dicere.
& nec sententia ulla est, quæ fructum oratori ferat,
nisi apte exposita, atque absolute: nec uerborũ lumen
apparet, nisi diligenter collocatorũ: & horum utrun=
que numerus illustrat; numerus autem (sæpe enim hoc
testandũ est) non modo non poetice iunctus, uerũ etiam
fugiens illum, eiq; omnium dissimillimus: non quin
ijdem sint numeri non modo oratorum & poetarum,
uerum omnino loquentium, denique etiam sonantium
omnium, quæ metiri auribus possumus: sed ordo pe=

dum facit, ut id, quod pronunciatur, aut orationis, aut poematis simile uideatur. Hanc igitur siue compositionem, siue perfectionem, siue numerum uocari placet, & adhibere necesse est, si ornate uelis dicere; non solum, quod ait Aristoteles, & Theophrastus, ne infinite feratur ut flumen oratio, quæ non aut spiritu pronunciantis, aut interductu librarij, sed numero coacta debet insistere; uerum etiam, quòd multo maiorem habent apta uim, quàm soluta. ut enim athletas, nec multo secus gladiatores, uidemus nihil nec uitando facere caute, nec petendo uehementer, in quo non motus hic habeat palæstram quandam; ut quidquid in his rebus fiat utiliter ad pugnam, idem ad aspectum etiã sit uenustum: sic oratio nec plagam grauem facit, nisi petitio fuerit apta; nec satis tecte declinat impetum, nisi etiam in cedendo, quid deceat, intelligit. itaque qualis eorum motus, quos ἀπαλαίστους Græci uocant, talis horũ mihi uidetur oratio, qui non claudunt numeris sententias: tantumq́; abest, ut, quod ij, qui hoc aut magistrorum inopia, aut ingenij tarditate, aut laboris fuga non sunt assecuti, solent dicere, eneruetur oratio cõpositione uerborum, ut aliter in ea nec impetus ullus, nec uis esse possit. sed magnam exercitationem res flagitat, ne quid eorum, qui genus hoc secuti non tenuerunt, simile faciamus, ut uerba traijciamus aperte, quo melius aut cadat, aut uoluatur oratio. quod se L. Cælius Antipater in procemio belli Punici nisi necessario facturum negat. O uirum simplicem, qui nos nihil celat; sapientem, qui seruiendum necessitati putet. sed hic omnino rudis. Nobis autem in scribendo,

atque in dicendo necessitatis excusatio non probatur. nihil est enim necesse: & si quid esset, id necesse tamen non erat confiteri. Et hic quidem, qui hanc à Lælio, ad quem scripsit, cui se purgat, ueniam petit; & utitur ea traiectione uerborum; & nihilo tamen aptius explet, concluditq; sententias. Apud alios autem, & Asiaticos maxime numero seruienteis, inculcata reperias inania quædam uerba quasi complementa numerorum. Sunt etiam, qui illo uitio, quod ab Hegesia maxime fluxit, infringendis concidendisq; numeris in quoddam genus abiectum incidant Siculorum simillimum. Tertium est, in quo fuerunt fratres illi Asiaticorum rhetorum principes Hierocles & Menecles, minime mea sententia contemnendi. etsi enim à forma ueritatis, & ab Atticorum regula absunt: tamen hoc uitium compensant uel facultate, uel copia: sed apud eos uarietas non erat, quòd omnia fere concludebantur uno modo. quæ uitia qui fugerit, ut neque uerbum ita traijciat, ut id de industria factũ intelligatur, neque inferciens uerba quasi rimas expleat, nec minutos numeros sequens concidat, delumbetq; sententias, nec sine ulla commutatione in eodem semper uersetur genere numerorum; is omnia fere uitia uitauerit. nam de laudibus multa diximus: quibus sunt alia perspicue uitia contraria. Quantum autem sit apte dicere, experiri licet, si aut compositi oratoris bene structam collocationem dissolutas permutatione uerborum: corrumpatur enim tota res: ut hæc nostra in Corneliana, & deinceps omnia,
" Neque me diuitiæ mouent, quibus omneis Africanos
" & Lælios multi uenalitij, mercatoresq; superarunt.

Immuta

Immuta paulum, ut sit, multi superarunt mercatores, uenalitiiq; perierit tota res. Et quæ sequuntur, Ne=
» *que uestis, aut cælatum aurum, & argentum, quo no=*
» *stros ueteres Marcellos, Maximosq; multi eunuchi è*
» *Syria, Aegyptoq; uicerunt. Verba permuta sic, ut sit, Vicerunt eunuchi è Syria, Aegyptoq;. Adde tertium,*
» *Neque ornamenta ista uillarum, quibus L. Paulum,*
» *& L. Mumium, qui rebus his urbem Italiamq; o=*
» *mnem referserunt, ab aliquo uideo perfacile Deliaco,*
» *aut Syro potuisse superari. Fac ita, potuisse supera=ri ab aliquo Syro aut Deliaco: uides'ne, ut, ordine uerborum paulum commutato, iisdem uerbis stante sententia, ad nihilum omnia recidant, cum sint ex aptis dissoluta? aut, si alicuius inconditi arripias dis=sipatam aliquam sententiam, eamq; ordine uerborum paulum commutato in quadrum redigas, efficiatur a=ptum illud, quod fuerit antea diffluens ac solutum?*
» *Age, sume de Gracchi apud Censores illud, Abesse non*
» *potest, quin eiusdem hominis sit probos improbare, qui improbos probet. Quanto aptius, si ita dixisset, quin eiusdem hominis sit, qui improbos probet, probos im=probare. Hoc modo dicere nemo unquam uoluit, ne=moq; potuit, quin dixerit. qui autem aliter dixerunt, hoc assequi non potuerunt: ita facti sunt repente At=tici. quasi uero Trallianus fuerit Demosthenes. cu=ius non tam uibrarent fulmina illa, nisi numeris con=torta ferrentur. sed si quos magis delectant soluta, se=quantur ea sanè, modo sic, ut si quis Phidiæ clypeum dissoluerit, collocationis uniuersam speciem sustulerit, non singulorum operum uenustatem: ut in Thucydi=*

de orbem modo orationis desidero, ornamenta comparent. isti autem cum dissoluunt orationem, in qua nec res, nec uerbum ullum est, nisi abiectum, non clypeum, sed, ut in prouerbio est, (etsi humilius dictum est, tamen simile est) scopas, ut ita dicam, mihi uidentur dissoluere. atque ut plane genus hoc, quod ego laudo, contempsisse uideantur, aut scribant aliquid uel Isocrateo more, uel quo Aescines aut Demosthenes utitur: tũ illos existimabo nõ desperatione formidauisse genus hoc, sed iudicio refugisse: aut reperiam ipse, eadem conditione qui uti uelit, ut aut dicat aut scribat, utra uoles lingua, eo genere, quo illi uolunt. facilius est enim apta dissoluere, quàm dissipata connectere. Res autem se sic habet: (ut breuissime dicam, quod sentio) composite, & apte, sine sententijs dicere, insania est: sententiose autem, sine uerborum & ordine, & modo, infantia, sed eiusmodi tamen infantia, ut ea qui utantur, non stulti homines haberi possint, etiam plerunque prudentes: quo qui est contentus, utatur. Eloquens uero, qui non approbationes solum, sed admirationes, clamores, plausus, si liceat, mouere debet, omnibus oportet ita rebus excellat, ut ei turpe sit quidquam aut spectari, aut audiri libentius. Habes meum de oratore Brute iudicium: quod aut sequere, si probaueris; aut tuo stabis, si aliud quoddam est tuum. in quo neque pugnabo tecum, neque hoc meũ, de quo tantopere hoc libro asseueraui, unquam affirmabo esse uerius, quàm tuum. potest enim non solum aliud mihi ac tibi, sed mihi ipsi aliud aliàs uideri. nec in hac modo re, quæ ad uulgi assensum spectat, & ad

aurium uoluptatem; quæ duo sunt ad iudicandum leuissima; sed ne in maximis quidem rebus quidquam adhuc inueni, firmius quod tenerem, aut quò iudicium meum dirigerem, quàm id, quodcunque mihi quamsimillimum ueri uideretur, cum ipsum illud uerum in occulto lateret. Tu autem uelim, si tibi ea, quæ disputata sunt, minus probabuntur, ut aut maius opus institutum putes, quàm effici potuerit, aut, dum tibi roganti uoluerim obsequi, uerecundia negandi scribendi me impudentiam suscepisse.

M. TVLLII CICERONIS DE OPTIMO GENERE ORATORVM.

O RATORVM genera esse dicuntur tanquam poetarum. id secus est. nam alterum est multiplex. poematis enim Tragici, Comici, Epici, Melici etiam ac Dithyrambici, quod magis est tractatum à Latinis, suum cuiusque est diuersum à reliquis. Itaque & in tragœdia comicum uitiosum est, & in comœdia turpe tragicum: & in cæteris suus est cuiusque certus sonus, & quædam intelligentibus nota uox. Oratorum autem si quis ita numerat plura genera, ut alios grandeis aut graueis aut copiosos, alios tenueis aut subtileis aut breueis, alios eis interiectos & tanquam medios putet: de hominibus dicet aliquid, de re parum. in re enim, quod optimum sit, quæritur: in homine dicitur quod est. itaque licet dicere & Ennium summum Epicum poetam, si cui ita uidetur, & Pacuuium tragicum, & Cæcilium fortasse comicum. Oratorem genere non diuido: perfectum enim quæro. Vnum est autem genus perfecti: à quo qui absunt, non genere differunt, ut ab Accio Terentius, sed in eodem non sunt pares. optimus est enim orator, qui dicendo animos audientium & docet, & delectat, & permouet. Docere debitum est, delectare honorarium, permouere necessarium. Hæc ut alius melius quàm alius, concedendum est: uerum id fit non

genere, sed gradu. optimũ quidem unum est, & proximum quod ei simillimum: ex quo perspicuum est, quod optimo dissimillimum sit, id esse deterrimum. ná quoniam eloquentia constat ex uerbis & sententijs, perficiendum est ut pure & emendate loquentes, quod est Latine, uerborum præterea & propriorũ, & translatorum elegantiam persequamur: in proprijs, ut aptissima eligamus: in translatis, ut similitudinem secuti uerecunde utamur alienis. Sententiarum autem totidem genera sunt, quot diximus esse laudum: sunt enim docendi, acutæ; delectandi, quasi argutæ; commouendi, graues. Sed & uerborum est structura quædam duas res efficiens, numerum, & lenitatem: & sententiæ suá compositionem habent ad probandam rem accommodatum ordinem: sed earum omnium rerum, ut ædificiorum, memoria est quasi fundamentum, lumen actio. Ea igitur omnia in quo summa, erit orator peritissimus; in quo media, mediocris; in quo minima, deterrimus. & appellabuntur omnes oratores, ut pictores appellantur etiam mali: nec generibus inter sese, sed facultatibus different. itaque nemo est orator, qui se Demosthenis similem esse nolit: at Mænander Homeri noluit. genus enim erat aliud: id non est in oratoribus: aut etiá si est, ut alius grauitatem sequens, subtilitatem fugiat; contra, alius acutiorem se quàm ornatiorem uelit; etiam si est in genere tolerabili, certe non est in optimo: si quidem, quod omnes laudes habet, id est optimum. Hæc dixi breuius equidem, quàm res petebat: sed ad id, quod agimus, nó fuit dicendum pluribus. Vnum enim cum sit genus, id quale sit,

quærimus. est autem tale, quale floruit Athenis, ex quo Atticorum oratorũ ipsa uis ignota est, nota gloria. nam alterum multi uiderunt, uitiosi nihil apud eos: alterum pauci, laudabilia esse multa. Est enim uitiosum in sententia, si quid absurdum, aut alienum, aut non acutum, aut subinsulsum est. In uerbis, si inquinatum, si abiectum, si non aptum, si durum, si longe petitum. Hæc uitauerunt ferè omnes, qui aut Attici numerantur, aut dicunt Attice: sed, quatenus uoluerunt, sani & sicci duntaxat habeãtur, sed ita, ut palæstrice spatiari in xysto ut liceat, non ab Olympijs coronã petãt. Qui cum careant omni uitio, non sunt contenti quasi bona ualetudine, sed uires, lacertos, sanguinem quærũt, quandam etiam suauitatem coloris: eos imitemur, si possumus: sin minus, illos potius, qui incorrupta sanitate sunt, quod est proprium Atticorum, quàm eos, quorum uitiosa abundantia est, qualeis Asia multos tulit. quod cum faciemus, (si modo id ipsum assequemur: est enim permagnum) imitemur, si poterimus, Lysiam, & eius quidem tenuitatem potissimum. est enim multis in locis grandior: sed quia & priuatas ille plerasque, & eas ipsas alijs, & paruarũ rerum causulas scripsit, uidetur esse ieiunior, quoniam se ipse consulto ad minutarum genera causarum limauerat. quod qui ita faciet, ut si cupiat uberior esse, non possit: habeatur sanè orator, sed de minoribus. magno autem oratori etiam illo modo sæpe dicendum est in tali genere causarum. ita fit, ut Demosthenes certe possit summisse dicere, elate Lysias fortasse non possit. Sed si eodem modo putant, exercitu in foro, & in omnibus templis, quæ cir

cum forum sunt, collocato, dici pro Milone decuisse, ut si de re priuata ad unum iudicem diceremus, uim eloquentiæ sua facultate, non rei natura metiuntur. Quare quoniam nonnullorum sermo iam increbruit, partim se ipsos Attice dicere, partim neminem nostrum dicere: alteros negligamus. satis enim his res ipsa respondet, cum aut non adhibeantur ad causas, aut adhibiti derideantur: nam si arrideantur, esset id ipsum Atticorũ. sed qui dici à nobis Attico more nolunt, ipsi autem se non oratores esse profitentur: si teretes aures habent, intelligensq; iudicium, tanquam ad picturam probandam adhibentur etiam inscij faciendi cum aliqua solertia iudicandi. sin autem intelligentiam ponunt in audiendi fastidio, neque eos quidquam excelsum magnificumq; delectat: dicant se subtile quiddam & politum uelle, graue ornatumq; contemnere: id uero desinant dicere, qui subtiliter dicunt, eos solos Attice dicere, id est quasi sicce, & integre. at ample, & ornate, & copiose, cum eadem integritate, Atticorum est. quid dubium est, utrum orationem nostram tolerabilem tantum, an etiam admirabilem esse cupiamus? nõ enim iam quærimus quid sit Attice, sed quid sit optime dicere. ex quo intelligitur, quoniam Græcorum oratorum præstantissimi sunt ij, qui fuerunt Athenis, eorum autem princeps facile Demosthenes, hunc si quis imitetur, eum & Attice dicturum, & optime: ut, quoniam Attici nobis propositi sunt ad imitandum, bene dicere id sit Attice dicere. Sed cum in eo magnus error esset, quale esset id dicendi genus: putaui mihi suscipiendum laborem utilem studiosis,

mihi quidem ipsi non necessarium. conuerti enim ex Atticis duorum eloquentissimorum nobilissimas orationes inter se contrarias, Aeschynis Demosthenisq; : nec conuerti ut interpres, sed ut orator, sententijs ijsdem, & earum formis tanquam figuris, uerbis ad nostram consuetudinem aptis: in quibus non uerbum pro uerbo necesse habui reddere, sed genus omnium uerborum, uimq; seruaui: non enim ea me annumerare lectori putaui oportere, sed tanquam appendere. hic labor meus hoc assequetur, ut nostri homines, quid ab illis exigant, qui se Atticos uolunt, & ad quam eos quasi formulam dicendi reuocent, intelligant. Sed exoritur Thucydides: eius enim quidam eloquentiam admirantur: id quidem recte, sed nihil ad eum oratorem quem quærimus. aliud est enim explicare res gestas narrando, aliud argumentando criminari, crimen'ue dissoluere: aliud narratione tenere auditorē, aliud concitare. At loquitur pulchre. num melius quàm Plato? necesse tamen est oratori, quem quærimus, controuersias explicare forenses dicendi genere apto ad docendum, ad delectandum, ad permouendum. quare si quis erit qui Thucydidio genere causas in foro dicturum esse profiteatur, is abhorreat etiam à suspicione eius, quæ uersatur in re ciuili & forensi: qui Thucydidē laudauit, ascribat suæ nostram sententiam. Quin ipsum Isocratem, quem diuinus auctor Plato suum ferè æqualem admirabiliter in Phædro laudari fecit à Socrate, quemq; omnes docti summum oratorem esse dixerunt, tamen hoc in numero non repono. non enim in acie uersatur, & ferro, sed quasi rudibus eius eludit oratio.

A' me autem (ut cũ maximis minima conferam) gladiatorum par nobilissimum inducitur. Aeschynes, tanquam Aeserninus, ut ait Lucilius,

Non spurcus homo, sed doctus, & acer;
Cum Pacidiano hic componitur, optimu' longe
Post homines natos.

nihil enim illo oratore arbitror cogitari posse diuinius. Huic labori nostro duo genera reprehensorum opponuntur: unum hoc: Verum melius Græci. à quo quæratur, ecquid possit ipse melius Latine? alterum, Quid istas potius legam, quàm Græcas? Iidem Andriã et Synephæbos, nec minus Terentium & Cæciliũ, quàm Mænandrum legunt: nec Andromachã aut Antiopam aut Epigonos Latinos recipiant, sed tamen Enniũ et Pacuuium, & Accium potius, quàm Euripidem & Sophoclem, legunt. Quod igitur est eorum in orationibus è Græco conuersis fastidium, nullum cum sit in uersibus? Sed aggrediamur iam quod suscepimus; si prius exposuerimus, quæ causa in iudicium deducta sit. Cum esset lex Athenis, ne quis populi scitum faceret, ut quisquam corona donaretur in magistratu prius, quàm rationes retulisset; & altera lex, eos, qui à populo donarentur, in concione donari debere; quia in senatu Demosthenes curator muris reficiendis fuit, eosq; refecit pecunia sua: de hoc igitur Ctesiphõ scitum fecit, nullis ab ipso rationibus relatis, ut corona aurea donaretur, eaq; donatio fieret in theatro, populo conuocato, qui locus non est concionis legitimæ; atque ita prædicaretur, eum donari uirtutis ergò, beneuolentiæq;, quam erga populum Atheniensem haberet. hunc igitur

Cteſiphontem in iudiciū adduxit Aeſchynes, quòd contra leges ſcripſiſſet, ut & rationibus non relatis corona donaretur, & ut in theatro, & quòd de uirtute eius, & beneuolentia falſa ſcripſiſſet; quoniam Demoſthenes nec uir bonus eſſet, nec bene meritus de ciuitate. Cauſa ipſa abhorret illa quidem à formula conſuetudinis noſtræ, ſed eſt magna. habet enim & legum interpretationem ſatis acutam in utranque partem, & meritorum in Remp. contentionem ſanè grauem. Itaque cauſa fuit Aeſchyni, quoniam ipſe à Demoſthene eſſet capitis accuſatus, quòd legationem emẽtitus eſſet, ut ulciſcendi inimici cauſa nomine Cteſiphontis iudicium fieret de factis famáq; Demoſthenis. non enim tam multa dixit de rationibus non relatis, quàm de eo, quòd ciuis improbus ut optimus laudatus eſſet. Hanc multam Aeſchynes à Cteſiphonte petijt quadriennio ante Philippi Macedonis mortem, ſed iudicium factum eſt aliquot annis poſt, Alexādro iam Aſiam tenente, ad quod iudicium concurſus dicitur è tota Græcia factus eſſe. quid enim aut tam uiſendum, aut audiendum fuit, quàm ſummorum oratorum in grauiſſima cauſa accurata, & inimicitijs incenſa contentio? quorum ego orationes ſi, ut ſpero, ita expreſſero, uirtutibus utens illorum omnibus, id eſt ſententijs, & earum figuris, & rerum ordine, uerba perſequens eatenus, ut ea nõ abhorreant à more noſtro: (quæ ſi è Græcis omnia conuerſa nõ erunt, tamen, ut generis eiuſdem ſint, elaborauimus) erit regula, ad quam eorum dirigantur orationes, qui Attice uolunt dicere. ſed de nobis ſatis. aliquando enim Aeſchynem ipſum Latine dicentem audiamus.

A B C D E F.

omnes ſunt quaterniones.

APVD ALDI FILIOS.

VENETIIS, M. D. XLVI.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

ALDI FILII

ALDI FILII